

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Економічний факультет
Кафедра статистики, обліку та аудиту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

Оксана НЕСТЕРЕНКО

Протокол № 1 від “26” серпня 204 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

дисципліни «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА І МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ»

для студентів денної та заочної форми навчання

спеціальностей 071 «Облік і оподаткування»

Розроблено:

к.е.н., доцент, доцент кафедри статистики, обліку та аудиту

Розіт Тетяна Володимирівна

2024/ 2025 навчальний рік

ЗМІСТ

1. Робоча програма навчальної дисципліни
2. Навчальний контент (конспект або розширений план лекцій)
3. Плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи (у т.ч. індивідуальні завдання)
4. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт, передбачених навчальним планом, після атестаційного моніторингу набутих знань і вмінь з навчальної дисципліни
  - 4.1 Питання, задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти
  - 4.2 Контрольні роботи, передбачені навчальним планом
5. Завдання підсумкового контролю (семестрових екзаменів, письмових залікових робіт)
6. Критерії оцінювання знань студентів та розподіл балів

1. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра статистики, обліку та аудиту

Декан

Економічного факультету

Віталій ДЯЧЕК

“27” серпня 2024р

Робоча програма навчальної дисципліни

«ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ»

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти ~~перший бакалаврський рівень~~ _____

галузь знань 07 Управління та адміністрування _____

спеціальність 071 Облік і оподаткування _____
(шифр і назва)

освітня програма Облік і оподаткування _____

спеціалізація _____

вид дисципліни обов'язкова _____

факультет економічний _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету

“27” серпня 2024 року, протокол № 11

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Розіг Тетяна Володимирівна, к. е. н., доцент, доцент ЗВО
кафедри статистики, обліку та аудиту

Програму схвалено на засіданні кафедри статистики, обліку та аудиту

Протокол від “26” серпня 2024 року № 1

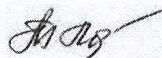
Завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту

Оксана НЕСТЕРЕНКО

(підпис)

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи) Облік і оподаткування

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

(підпис)

Програму погоджено науково-методичною комісією

економічного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “27” серпня 2024 року № 1

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

Дар'я ЗАГОРСЬКА

(підпис)

ВСТУП

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра

спеціальності (напряму) 071 Облік і оподаткування
освітня програма «Облік і оподаткування»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. *Мета* викладання навчальної дисципліни:

формування системи базових знань із організації, функціонування та правового регулювання підприємницької діяльності, а відтак формування підприємницького мислення. Курс спрямовано на ознайомлення з історичними передумовами виникнення підприємництва та з його розвитком у суверенній Україні, з поглядами на підприємництво провідних українських і зарубіжних вчених-економістів, на оволодіння теоретичними навичками з організації та управління власною справою, на вміння використовувати інструментарій менеджменту, маркетингу та основи економічного аналізу у підприємницькій діяльності.

1.2. Основні *завдання* вивчення дисципліни:

- з'ясувати місце дисципліни у навчальному процесі, розкрити її основну мету та визначити основні категорії підприємництва;
- дати чітке уявлення про загальнотеоретичні засади підприємництва;
- ознайомити із сучасним станом розвитку підприємництва та його проблемами;
- сформувати у студентів цілісне бачення проблем підприємницької діяльності;
- озброїти студентів навичками і вміннями, необхідними для організації власної справи.

Програмні компетентності

▪ Загальні

ЗК01. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК02. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК05. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК07. Здатність бути критичним та самокритичним.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	4 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	- год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
56 год.	116 год.
в тому числі: індивідуальні завдання	
- год.	

1.6. Заплановані результати навчання

ПРН01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПРН02. Розуміти місце і значення облікової, аналітичної, контрольної, податкової та статистичної систем в інформаційному забезпеченні користувачів обліково-аналітичної інформації у вирішенні проблем в сфері соціальної, економічної і екологічної відповідальності підприємств.

ПР15. Володіти загальнонауковими та спеціальними методами дослідження соціально-економічних явищ і господарських процесів на підприємстві.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Тема 1. Теоретичні основи вивчення підприємницької діяльності

Сутність, предмет та поняття підприємництва. Об'єктивні основи розвитку підприємництва в ринковій економіці. Економічна свобода, її сутність і роль у розвитку підприємництва.

Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб'єкти та основні форми підприємницької діяльності

Підприємство як організаційна структура підприємництва. Основні форми підприємництва та їх класифікація. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва. Суб'єкти підприємницької діяльності.

Тема 3. Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні

Загальні умови створення підприємства. Статутний фонд підприємства, порядок його утворення. Державна реєстрація і статут підприємства. Відповідальність суб'єктів підприємництва. Припинення підприємницької діяльності.

Розділ 2. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 4. Економічні основи підприємництва та аналіз показників підприємницької діяльності

Система показників підприємницької діяльності та їх аналіз. Основні та оборотні засоби підприємства, показники ефективності їх використання. Доходи, витрати та прибуток підприємства. Звітність підприємств та аналіз показників звітності.

Тема 5. Бізнес-планування в підприємницькій діяльності

Необхідність планування підприємницької діяльності. Бізнес-план як інструмент виробничої діяльності: його сутність, характеристика розділів, методика розробки. Зміст найважливіших розділів бізнес-плану. Визначення потреб у виробничих ресурсах (основних виробничих засобах, оборотних коштах, кадрах підприємства). Аналіз беззбитковості діяльності підприємства. Аналіз попередніх даних та планування валового прибутку, прибутку від операційної та звичайної діяльності, чистого прибутку. Оцінка і аналіз ефективності інвестицій.

Тема 6. Кадри та оплата праці в підприємницькій діяльності

Склад і структура кадрів на підприємстві. Система підготовки кадрів та підвищення кваліфікації. Формування трудового колективу. Поняття трудового договору (контракту) і договору підряду. Мотивація в бізнесі. Види стимулів до праці. Організація оплати праці в

бізнесі. Принципи оплати праці. Форми і системи оплати праці працівників підприємства. Сутність безтарифної системи оплати праці. Аналіз робочої сили та оплати праці на підприємстві.

Розділ 3. МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Тема 7. Загальна характеристика міжнародного бізнесу

Міжнародний бізнес: визначення та характеристика. Основні етапи розвитку міжнародного бізнесу. Різновиди та суб'єкти міжнародного бізнесу.

Тема 8. Процеси глобалізації та їх вплив на розвиток міжнародного бізнесу

Глобалізація: сутність, значення, передумови та наслідки. Характеристика основних причин, що дають імпульс глобалізації, а саме зміна середовища міжнародного бізнесу та стратегічні потреби компанії. Вплив процесів глобалізації на міжнародний бізнес (зміна умов ведення бізнесу). Поняття глобальної конкурентоспроможності та її аналіз.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА												
Разом за розділом 1	40	12	10			18	39	1	-			38
Розділ 2. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ												
Разом за розділом 2	45	12	14			19	42	2	-			40
Розділ 3. МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ												
Разом за розділом 3	35	8	8			19	39	1				38
Усього годин	120	32	32			56	120	4	-			116

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Тема 1. Теоретичні основи вивчення підприємницької діяльності	2	-
2	Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб'єкти та основні форми підприємницької діяльності	4	-
3	Тема 3. Організація, заснування, функціонування і регулювання підприємницької діяльності в Україні	4	-

4	Тема 4. Економічні основи підприємництва та аналіз показників підприємницької діяльності	4	-
5	Тема 5. Бізнес-планування в підприємницькій діяльності	6	-
6	Тема 6. Кадри та оплата праці в підприємницькій діяльності	4	-
7	Тема 7. Загальна характеристика міжнародного бізнесу	4	-
8	Тема 8. Процеси глобалізації та їх вплив на розвиток міжнародного бізнесу	4	-
	Разом	32	-

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Проробка конспекту лекції, вивчення рекомендованої літератури за темами, що викладаються на лекціях	12	30
2	Підготовка до практичних занять	12	25
3	Підготовка до поточного контролю	12	25
4	Підготовка до підсумкового контролю	20	36
	Разом	56	116

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено

7. Методи навчання

Піч час викладанні навчальної дисципліни використовуються інформаційно-ілюстративний та проблемні методи навчання із застосуванням:

- лекцій у супроводі роздаткового матеріалу;
- розв'язування задач та тестів;
- складання графічних схем;
- виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Основними формами вивчення дисципліни є лекції, практичні заняття, самостійна робота. Основними відмінностями активних та інтерактивних методів навчання від традиційних вважаються не лише методика й техніка викладання, але й висока ефективність навчального процесу, яка проявляється через:

- високу мотивацію студентів;
- закріплення теоретичних знань на практиці;
- підвищення самосвідомості студентів;
- вироблення здатності ухвалювати самостійні рішення;
- вироблення здатності приймати колективні рішення;
- вироблення здатності до соціальної інтеграції; - придбання навичок вирішення конфліктів; - розвиток здатності до компромісів.

При викладанні дисципліни для активізації навчального процесу передбачено використання таких сучасних навчальних технологій як проблемні лекції, міні-лекції, робота в малих групах та ін.

Проблемні лекції спрямовані на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми лекції обмежується кількома ключовими моментами, й увага студентів має бути сконцентрована на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках. При проведенні проблемної лекції має бути розданий друкований матеріал і виділені головні висновки з питань, що розглядаються.

При викладанні лекційного матеріалу студентам пропонуються питання для самостійного розмірковування. При цьому лектор ставить питання, які спонукають студента шукати вирішення проблемної ситуації. Така ситуація змушує студентів сконцентруватися, й почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

На початку проведення проблемної лекції необхідно чітко сформулювати проблему, яку необхідно вирішити студентам. При викладанні лекційного матеріалу слід уникати прямої відповіді на поставлені питання, а висвітлювати матеріал, таким чином, щоб отриману інформацію студент міг використати при вирішенні проблеми.

Міні-лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доведень та узагальнень.

На початку проведення міні-лекції за обраними темами лектор акцентує увагу студентів на необхідності представити викладений лекційний матеріал у так званому структурно-логічному вигляді. На розгляд виносять питання, які зафіксовані в плані лекцій, але викладають їх стисло. Лекційне заняття, проведене в такий спосіб, пробуджує в студента активність та увагу до сприйняття матеріалу, а також спрямовує його на використання системного підходу при відтворенні інформації, яку він отримав під час лекції.

Проблемні лекції та міні-лекції доцільно поєднувати з такою формою активізації навчального процесу, як робота в малих групах.

Робота в малих групах дає змогу структурувати лекційні або практичні заняття за формою та змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування досвіду соціального спілкування.

Після висвітлення проблеми (проблемна лекція) або стислого викладення матеріалу (міні-лекція) студентам пропонується об'єднатися в групи по 5-7 осіб та представити наприкінці заняття своє бачення та сприйняття матеріалу, тобто виступити перед аудиторією з результатами роботи групи.

Дискусії передбачають обмін думками та поглядами учасників щодо певної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди й переконання, виробляють уміння формулювати думки й висловлювати їх, учать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів, і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

8. Методи контролю

Перевірка та оцінювання знань студентів згідно з навчальним планом дисципліни «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» проводиться протягом семестру в наступних формах:

- оцінювання роботи і знань студентів під час практичних занять;
- складання проміжного контролю знань;
- оцінювання виконання та захист контрольної роботи, яка передбачена навчальним планом;
- складання екзамену.

9. Схема нарахування балів та критерії оцінювання навчальних досягнень

Порядок оцінювання знань студентів, розроблений: і впроваджений в навчальний процес у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна унормовує основні принципи організації поточного, підсумкового та семестрового контролю знань студентів з усіх видів виконуваних робіт (теоретична підготовка, практична робота, самостійна робота ІНДЗ, наукова робота тощо), а також методику переведення показників академічної успішності студентів ХНУ імені В.Н. Каразіна в національну шкалу.

Контрольні заходи є необхідним елементом зворотного зв'язку у процесі навчання. Вони визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Поточний контроль знань студентів

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних, і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи.

Об'єктами поточного контролю є:

- ♦ активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни;
  - ♦ відвідування занять;
  - ♦ виконання індивідуального науково-дослідного завдання; ♦
- складання проміжного контролю.

Контроль систематичного виконання самостійної роботи та активності на практичних заняттях проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію із практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні індивідуальних завдань, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- оволодіння методами економіко-статистичної обробки даних із використанням комп'ютерних технологій;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, уміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Проміжний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом лекційного матеріалу та вміння застосування його для вирішення практичної ситуації й проводиться у вигляді тестування.

Проміжний тестовий контроль проводиться після вивчення кожної теми курсу. Загальна тривалість тестів за темами – по 10-15 хвилин. Тестове завдання містить запитання одиничного і множинного вибору різного рівня складності. Для оцінювання рівня відповідей студентів на тестові завдання використовуються наступні критерії оцінювання.

Узагальнена схема нарахування балів (денна форма навчання)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2			Розділ 3		Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8					
6	7	7	7	7	7	7	6	6	-	60		

T1, T2 ... T8 – теми розділів.

Узагальнена схема нарахування балів (заочна форма навчання)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2			Розділ 3		Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8					
6	7	7	7	7	7	7	6	6	-	60		

T1, T2 ... T8 – теми розділів.

Підсумковий контроль за курсом – у формі екзамену.

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання та інших завдань, передбачених програмою дисципліни.

Екзамен здійснюють за екзаменаційними білетами, які містять п'ять завдань (два теоретичних питання, тести та одне практичних завдання). Вони дають можливість здійснити оцінювання знань студента за дисципліною «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» (рис. 1).

Критерії оцінювання (засоби діагностики)

Критерії оцінювання результативності роботи студентів при виконанні самостійної роботи

Якісними критеріями оцінювання виконання індивідуальних завдань студентами є:

1. Повнота виконання завдання:

♦ Елементарна;

♦

Фрагментарна;

- ♦ Повна; ♦
Неповна.
- 2. *Рівень самостійності студента*
  - ♦ під керівництвом викладача; ♦ консультація викладача; ♦ самостійно.
- 3. *Сформованість навчально-інформаційних умінь* (роботи з підручником, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вміння користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо);
- 4. *Сформованість навчально-інтелектуальних умінь* (визначення понять, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, вміння відповідати на запитання, виконувати творчі завдання тощо);
- 5. *Рівень сформованості фахових методичних вмінь* (вміння застосовувати на практиці набуті знання):
  - ♦ низький – володіння умінням здійснювати первинну обробку навчальної інформації без подальшого її аналізу;
  - ♦ середній – уміння вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань; ♦ достатній – застосовує набуті знання у стандартних практичних ситуаціях; ♦ високий – володіння умінням творчо-пошукової діяльності.

Додаток 19

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет економічнийСпеціальність (напрямок) 071 Облік і оподаткуванняОсвітня програма: Облік і оподаткування

Семестр 3

Форма навчання денна, заочнаРівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): бакалавр

Навчальна дисципліна: Основи підприємництва та міжнародного бізнесу

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ (ЗАВДАННЯ) № 1 [□]

1. Суть, предмет та мета вивчення курсу «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу». 2. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємницьких структур
3. Тест
4. Тест 5. Задача.

Затверджено на засіданні кафедри _____ протокол
№ _____ від “_____” _____ 20____ р.

Завідувач кафедри _____ (Оксана НЕСТЕРЕНКО)
підпис

Екзаменатор _____ (Тетяна РОЗІТ)
підпис

[□] Кількість балів за кожне з питань відповіді: 1 - 10; 2 - 10; 3 - 5; 4 - 5; 5 - 10

Рисунок 1 – Зразок екзаменаційного завдання

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за виконання контрольної роботи

Контрольна робота студента складається з двох частин: перша – опрацювання теоретичного питання, друга – виконання практичного завдання. Максимальна оцінка за виконання контрольної роботи – 6 балів.

Виконання завдань оцінюється за такими критеріями:

1) теоретичне питання:

- повнота й ґрунтовність викладу;
- аргументованість тверджень;
- суб'єктне усвідомлення змісту;
- термінологічна коректність;
- 2) практичне завдання:
- технологічна грамотність;
- методична грамотність;
- обґрунтованість висновків;
- правильність оформлення.

Шкала оцінювання контрольної роботи

Кількість балів												Разом
3-1	3-2	3-3	3-4	3-5	3-6	3-7	3-8	3-9	3-10	3-11	3-12	6
0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	

3-1, 3-2 ... 3-12 – складові контрольної роботи

Критерії оцінювання на екзамені:

Оцінювання знань студента проводиться за чотирирівневою шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно). За екзамен студент може отримати максимум 40 балів:

1. Для отримання оцінки «відмінно» (35-40 балів) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал чітко, коротко, зв'язано й обґрунтовано; □ навести вірне рішення задачі та тестів.

2. Для одержання оцінки «добре» (25-34 балів) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал обґрунтовано й зв'язано;
- навести вірне рішення задачі; □ можливі помилки при відповіді на тести.

3. Для отримання оцінки «задовільно» (15-24 балів) студент повинен: □ викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі; □ можливі помилки при розв'язанні задачі та тестів.

4. Оцінку «незадовільно» (1-14 балів) отримують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у попередньому пункті.

Кожне завдання екзамену оцінюється окремо, що зазначається в білетах. Якщо одна з оцінок «незадовільно», то загальна оцінка не може бути вищою за «задовільно».

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається як загальна оцінка, яка враховує оцінки з кожного виду контролю (оцінки проміжного контролю за роботу протягом семестру та оцінка за результатами підсумкового екзамену).

У відповідності до набраних студентом балів оцінка знання матеріалу проводиться за чотирирівневою системою згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70 – 89	добре
50 – 69	задовільно
1 – 49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Донець Л. І. Основи підприємництва. URL: http://p-for.com/book_101.html
2. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад. О. Ю. Назарова, О. А. Чуприна. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 74 с.
3. Міжнародний бізнес. Підручник. / за ред. проф. В. А. Вергуна. К.: ВАДЕКС, 2014. 810 с.
4. Міжнародний бізнес. Навчальний посібник / О. М. Файчук, С. В. Сидоренко. К.: НУБіП України, 2016. 236 с.
5. Міжнародний бізнес та біржові ринки. Конспект лекцій / укладачі: Л. Ю. Сагер, Л. О. Сигида. Суми : Сумський державний університет, 2017. 110 с.
6. Основи економічної грамотності та підприємництва. Навчальний посібник /Алексєєва С. В., Базиль Л. О., Байдулін В. Б., Гриценко І. А., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Сохацька Г. В. Житомир: "Полісся", 2021. 248 с.
7. Основи підприємництва. Підручник. Біляк Т. О., Бірюченко С. Ю., Бужимська К. О., та ін.] ; під заг. ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: ЖДТУ, 2019. 493 с.
8. Основи підприємницької діяльності : підручник / за редакцією д.е.н., проф. В. М. Марченко. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. – 515 с.
9. Підприємництво. Підручник. / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О. В. Шраменко [та ін.]. – Харків : УкрДУЗТ, 2018. Ч. 1. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності. 241 с.
10. Підприємництво. Підручник / І. В. Гонтарева. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 392 с
11. Ian McMaster Communication for International Business: The Secrets of Excellent Interpersonal Skills (2013). HarperCollins Publishers, P. 224.
12. James Caan. Start Your Business in 7 Days (2013). Penguin, Portfolio, P. 240.

Допоміжна література

1. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2014. 304 с.

2. Гаєвська Л. М. Підприємницька діяльність : підручник / Л. М. Гаєвська, О. І. Марченко; Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України – Ірпінь, 2019. 500 с.
3. Михайленко О. Г., Красніков Д. А. Посібник до вивчення дисципліни «Міжнародний бізнес». Дн-ск: Видавництво «КИТ», 2014. 128 с.
4. Назарова О. Ю. Управління інформаційним потенціалом при вивченні конкурентоспроможності виробничого підприємства. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі літні диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 серпня 2019 р. Дніпро, 2019. С. 500-504.
5. Назарова О. Ю., Чуприна О.А. Дослідження функціонування підприємництва в умовах ринкових економічних відносин // Інфраструктура ринку. Одеса. 2019. № 32. Електронний фаховий науково-практичний журнал з економічних наук. ISSN електронної версії журналу (Online): 2519-2868. Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List. С. 40-46.
6. Основи бізнесу: навчальний посібник / Доброва Н. В., Осипова М. М. Одеса: Бондаренко М. О., 2018. 305 с.
7. Сидорова А. В., Кіосак Я. В. Міжнародна статистика. Підручник / Донецьк: Каштан, 2013. 384 с.
8. Управління міжнародним бізнесом. Конспект лекцій для студентів економічного спрямування, аспірантів, викладачів. / Н. Г. Ушакова, К. Ю. Величко, О. І. Печенка. Харків: Видавництво «Форт», 2016. 126с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003, чинний з 01.01.2004 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Ділові послуги. URL : <https://diloviposlugy.kiev.ua/formi-reyestratsiynih-zayav>
3. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Нормативна база. URL : <http://www.nibu.factor.ua/info/instrbuh/npsbu1/>
4. Нормативно-правова база / Кабінет Міністрів України; Урядовий портал. Офіц. веб-сайт. URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/list>
5. Нормативно-правові акти [Електронний ресурс] // Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої влади України. URL : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32854

12. Особливості навчання за денною формою в умовах дії обставин непоборної сили

В умовах дії форс-мажорних обмежень освітній процес в університеті здійснюється відповідно до наказів /розпоряджень ректора/ проректора або за змішаною формою навчання або повністю дистанційно в синхронному режимі.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких обмежень з заборотою відвідування ЗВО студентам денної форми навчання надається можливість скласти екзамен в тестовій формі дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу», режим доступу: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=2219>

Зміст

Передмова.....	4
Тема 1. Теоретичні основи вивчення підприємницької діяльності.....	6
Контрольні питання.....	10
Тема 2. Основні функції підприємництва. Суб'єкти та основні форми підприємницької діяльності.....	11
Контрольні питання.....	19
Тема 3. Організація, заснування, функціонування та регулювання підприємницької діяльності в Україні.....	20
Контрольні питання.....	26
Тема 4. Економічні основи підприємництва та аналіз показників підприємницької діяльності.....	27
Контрольні питання.....	41
Тема 5. Бізнес-планування у підприємницькій діяльності.....	42
Контрольні питання.....	47
Тема 6. Кадри та оплата праці у підприємницькій діяльності.....	48
Контрольні питання.....	56
Практикум.....	57
Перелік рекомендованих джерел.....	73

Три шляхи ведуть до знань:
шлях роздумів – найблагородніший,
шлях наслідування – найлегший,
шлях досвіду – найгіркіший.
Конфуцій (551– 479 рр. до н. е.)

Передмова

Особливість сучасного розвитку ринкових відносин в Україні багато в чому пов'язано з підприємництвом. Становлення й розвиток підприємницької діяльності в країні залежить від перетворень, які проведені та сформовані соціально-економічними відносинами, а також формуванням нового соціального шару – підприємців, грамотних та освічених людей, що озброєні новітніми теоретичними знаннями й науковими методами в області економічного і соціального управління підприємством.

Відродження вітчизняного підприємництва для українського суспільства має величезне значення, оскільки в сучасних умовах підприємництво сприяє:

- зміні галузевої структури економіки;
- переорієнтації економічних відносин і формуванню ринку;
- створенню нових робочих місць;
- розширенню споживчого ринку;
- підвищенню експортного потенціалу країни;
- кращому використанню місцевих сировинних ресурсів;
- формуванню нових цінностей та ідеалів;
- розвитку благодійної діяльності в Україні;
- створенню середнього класу;
- зниженню соціальної напруженості в суспільстві.

Навчальна дисципліна «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» належить до циклу обов'язкових, професійної підготовки дисциплін спеціальностей 071 «Облік та оподаткування» ОПП «Облік та оподаткування» та 051 «Економіка» ОПП «Бізнес-аналітика та міжнародна статистика», ОПП «Економічна аналітика та статистика» першого бакалаврського рівня.

Метою вивчення дисципліни «Основи підприємницької діяльності» є

формування системи базових знань з організації, функціонування та правового регулювання підприємницької діяльності, а відтак формування підприємницького мислення. Курс спрямовано на ознайомлення з історичними передумовами виникнення підприємництва та з його розвитком у суверенній Україні, з поглядами на підприємництво провідних українських і зарубіжних вчених-економістів, на опановування теоретичними навичками з організації та управління власною справою, на вміння використовувати інструментарій менеджменту та маркетингу у підприємницькій діяльності.

Предметом дисципліни є вивчення й дослідження закономірностей організації та розвитку підприємницької діяльності, законів і принципів функціонування підприємств, ролі підприємництва у розвитку економічно-соціального, науково-технічного та інноваційного розвитку країни.

Для досягнення поставленої мети у дисципліні поставлені такі основні **завдання**:

- з'ясувати місце дисципліни у навчальному процесі, розкрити її основну мету та визначити основні категорії підприємництва;
- дати чітке уявлення про загальнотеоретичні засади підприємництва;
- ознайомити із сучасним станом розвитку підприємництва та його проблемами;
- сформулювати у студентів цілісне бачення проблем підприємницької діяльності;
- озброїти студентів навичками та вміннями, які є необхідними для організації власної справи.

Даний навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до програми курсу «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу», що діє. В ньому подано лекційний матеріал, приведені питання для здійснення самоконтролю знань студентами, практичні завдання та методичні рекомендації щодо виконання індивідуального розрахункового завдання з дисципліни «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу».

Тема 1

Теоретичні основи вивчення підприємницької діяльності

- 1.1. Суть, предмет і мета вивчення курсу.
- 1.2. Об'єктивні основи підприємництва в умовах ринкової економіки.
- 1.3. Економічна свобода, її сутність і роль у розвитку підприємництва.

1.1. Суть, предмет і мета вивчення курсу.

Термін «підприємець» було введено в науковий обіг в середині XVIII століття англійським економістом Річардом Кантильоном.

Еволюція термінів «підприємець» і «підприємництво» така:

Річард Кантильон: «Підприємець – це людина, що діє в умовах ризику».

Американський економіст-дослідник Бодо: «Підприємець – це особа, яка несе відповідальність за підприємницьку справу, той, хто планує, контролює, організовує і володіє підприємством».

Американський економіст-статистик Френсіс Уокер: «Слід розрізняти тих, хто надає капітал і отримує за це відсотки, і тих, хто отримує прибуток завдяки своїм організаторським здібностям».

Альберт Шапіро: «Підприємець – це людина, яка виявляє ініціативу, організуючий соціально-економічні механізми. Діючи в умовах ризику, він несе повну відповідальність за можливу невдачу».

На думку австрійського політолога й економіста І. Шумпетера, підприємництво є своєрідною творчістю, під час якої виникають інновації та зміни. Шумпетер вважав підприємництво особливим економічним фактором на додаток до трьох загальновідомих – капіталу, праці та землі. Підприємницький процес відродження та оновлення вчений назвав «творенням руйнування», таким руйнуванням, без якого не можна створити нічого нового.

Американський професор Роберт Хизрич: «Підприємництво – процес створення чогось нового, що володіє вартістю, а підприємець – людина, яка витрачає на це все необхідне: час і сили, бере на себе весь фінансовий,

психологічний і соціальний ризик, отримуючи в нагороду гроші та задоволення від досягнутого».

Характерними рисами підприємницької діяльності є:

- самостійність (майнова і господарська);
- систематичність;
- отримання прибутку (як мета діяльності), ризик;
- легітимність (реєстрація в установленому порядку);
- самостійна майнова відповідальність.

З 1991 р. в Україні відбулися істотні як економічні, так і політичні перетворення, сформувався принципово нові підходи щодо проблем розвитку та правового регулювання у сфері підприємницької діяльності.

У зв'язку з вище сказаним дисципліна «Основи підприємництва» передбачає вивчення:

- основних цілей, принципів і функцій підприємництва;
- нормативно-правової бази функціонування підприємницької діяльності в Україні;
- основних організаційно-правових форм підприємництва в Україні;
- етапів створення комерційної організації;
- управління підприємницьким ризиком;
- управління фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва;
- порядку отримання кредиту;
- заходів щодо захисту комерційної таємниці;
- управління персоналом та ін.

Мета вивчення дисципліни – це набуття як теоретичних, так і практичних засад щодо організації власної справи.

Предмет дисципліни – це дослідження всіх стадій підприємницької діяльності.

Як різновид економічної діяльності, підприємницька діяльність вимагає економічних знань для конструктивного розв'язання питань економічного характеру. Але водночас майбутні фахівці повинні бути озброєні знаннями

правового механізму регулювання підприємницької діяльності, порядку організаційного оформлення підприємницьких структур.

Значення підприємницької діяльності для економіки нашої країни важко переоцінити. Саме завдяки підприємницькій діяльності з'являється можливість створення нових робочих місць, у працездатного населення перспектива самостійно заробляти, опановувати нові види виробництва, ефективно використовувати місцеву сировину, залучати іноземні інвестиції до економіки держави. Водночас при збільшенні підприємцем свого багатства задовольняються бажання масового споживача, справної сплати податків, надання благодійних послуг робить і суспільство багатшим.

Використання підприємницької діяльності як вирішального чинника економічного розвитку безпосередньо залежить від створення умов, які дозволяють ініціативним, рішучим людям, котрим притаманне необхідні якості й здібності, стати цивілізованими підприємцями.

1.2. Об'єктивні основи підприємництва в умовах ринкової економіки.

Розвиток підприємництва надзвичайно важливий процес для України, який здійснюється нелегко, оскільки підготовлених підприємців у нас не було, та й далеко не кожен здатний самостійно займатися підприємницькою діяльністю.

Як свідчить світовий досвід, незалежним підприємництвом (бізнесом) може займатися тільки 5–10 % самодіяльного населення. Також простежується така тенденція: майже кожна третя самостійна фірма стає банкрутом.

Такі характерні риси щодо підприємництва, а також вимоги до нього потребують необхідності якісної підготовки підприємця. Саме для цього потрібні наукові теоретичні розробки. Адже до підприємництва і підприємцям завжди ставилися й зараз ставляться неоднозначно.

Теорія та практика сучасного підприємництва в Україні поки не стала об'єктом послідовного й поглибленого аналізу, підприємництво є необхідною умовою ринкових економічних відносин.

Підприємництво є особливим видом бізнесу або ж найвищою стадією його розвитку.

Підприємництво – це діяльність на власний ризик з виробництва продукції, здійснення робіт і надання послуг. Для цього створюються відповідні форми організації:

◆ власна справа – це достатньо давня форма організації підприємництва. Вона повністю належить одній особі. Кожен, хто володіє коштами, може придбати обладнання та почати власну справу: виробляти продукцію й пропонувати на продаж товари й послуги, які зазвичай користуються попитом.

Головна перевага власної справи – простота створення та реєстрації. Її основа не вимагає дозволу ніяких державних структур. Інша перевага – пряме оподаткування. Власником справи декларується його щорічний дохід і вже від цієї суми доходу платиться відповідна сума податку.

Головний недолік такої форми організації підприємництва в тому, що власник справи повністю відповідає за свої борги, причому навіть майно, яке не використовується в справі, може перейти кредиторам. Також недоліком є те, що власник не може користуватися послугами організованого фінансового ринку: випускати акції для забезпечення необхідного капіталу;

◆ товариство – форма організації підприємництва, в якій власниками-партнерами є двоє або більш осіб. Існує два види товариств: товариство з обмеженою відповідальністю і товариство з необмеженою відповідальністю;

◆ корпорації – це тип організації підприємництва, якому належить першість в діловому світі за обсягом продажів товарів і надання послуг. Корпорація може бути організована однією особою або групою осіб. Основні завдання корпорації полягають у примноженні добробуту своїх акціонерів, які вибирають між собою і серед працівників корпорації раду директорів для проведення загальної політики корпорації.

За всіма формами організації підприємництва для забезпечення його нормальної діяльності слід розробляти: стратегію підприємництва, тобто

передбачається розвиток підприємницької діяльності фірми на перспективу, а також тактику – на якийсь окремий період.

1.3. Економічна свобода, її сутність і роль у розвитку підприємництва.

Економічна свобода, або свобода підприємництва є свободою вибору, а саме: що робити, у кого купувати, кому та на яких умовах реалізовувати, з ким конкурувати, відкривати свою справу або найматися на роботу.

Свобода підприємництва зазвичай не має тотального характеру. Підприємці діють відповідно до законів і приписів, які з'ясовують все: від охорони здоров'я, охорони праці та навколишнього середовища, мінімальної заробітної плати до форми фінансових звітів. Але не до всіх напрямків підприємництва існує вільний доступ.

Важливою якісною рисою будь-якого сучасного підприємця є здатність гнучке реагування на зміну обставин. Для цього необхідно дотримуватися вимог щодо економічної свободи, тобто у вибраній сфері діяльності треба бути компетентним, володіти необхідними рисами характеру, цілеспрямованістю, готовністю до невдач, здатністю навчатися й робити висновки зі своїх помилок. Слід підібрати випробуваних партнерів і соратників. Потрібно бути готовим до конкурентної боротьби. Необхідно чітко організовувати маркетинг, вміти підтримувати неформальні зв'язки, офіційні відносини як із постачальниками сировини, матеріалів, напівфабрикатів, виробів, що комплектуються, так і зі споживачами продукції, замовниками.

Рушійні сили підприємництва – це необхідність задовольняти особисті потреби та потреби суспільства з метою отримання прибутку.

Контрольні питання

1. Суть, предмет і мета вивчення курсу «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу».
2. Суть підприємництва.
3. Роль основ підприємництва в економічній теорії та господарській практиці.
4. У чому суть стратегії і тактики підприємництва?
5. Що таке економічна свобода?

Тема 2

Основні функції підприємництва. Суб'єкти та основні форми підприємницької діяльності

2.1. Підприємство як організаційна структура підприємництва. Суб'єкти підприємницької діяльності.

2.2. Основні форми підприємництва та їх класифікація.

2.3. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва.

2.1. Підприємство як організаційна структура підприємництва. Суб'єкти підприємницької діяльності.

Підприємство являє собою основну виробничо-господарську ланку національної економіки. Визначення поняття підприємства і правові основи його функціонування сформульовані в главі 7 Цивільного кодексу України № 436 - IV від 16.01.2003 р, що діє з 01.01.2004 р.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, який створено компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування (або іншими суб'єктами) для того, щоб задовольнялися суспільні та особисті потреби за допомогою систематичного виконання виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Під ***господарською діяльністю*** розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка направлена на виробництво та реалізацію продукції, здійснення робіт або надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Як свідчить досвід господарювання, кожне підприємство є складною економічною системою, яка виконує багато видів діяльності.

Основне завдання функціонування підприємства – це забезпечення потреб суспільства товарами (послугами) відповідного асортименту й належної якості. Здійснення основного завдання підприємства, у свою чергу, потребує вирішення таких завдань:

– постійне підвищення ефективності виробництва;

– вчасне й негайне введення досягнень науково-технічного прогресу у виробництво;

– постійне зростання культурно-технічного та професійно-кваліфікаційного рівня працівників підприємства й залучення їх до творчої діяльності (новаторство, винахідництво, раціоналізаторство).

Суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями, бізнесменами) можуть бути:

- громадяни України, інших держав, які не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- юридичні особи всіх форм власності, які встановлені Законом України «Про власність».

Підприємницькою діяльністю не дозволено займатися таким категоріям громадян: військовослужбовцям, посадовим особам органів внутрішніх справ, державної безпеки, прокуратури, суду, державного нотаріату, державного господарського суду, а також органів державної влади й управління, які зобов'язані здійснювати контроль над діяльністю підприємств.

Особи, яким судом заборонено займатися будь-якою діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом реалізації відповідного виду діяльності до закінчення терміну, який встановлено вироком суду.

Також не можуть бути зареєстровані як підприємці, виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, що пов'язані з матеріальною відповідальністю особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини.

На основі конкретних дій підприємець зобов'язаний організувати підприємницьку діяльність та забезпечити ефективну діяльність підприємства.

2.2. Основні форми підприємництва та їх класифікація.

За вибором підприємця організація підприємницьких фірм в Україні може здійснюватися в будь-яких організаційних формах (рис. 2.1, 2.2).

Слід зазначити, що відповідно до об'ємів господарського обороту підприємства й чисельності його працівників (незалежно від форми власності) його можна віднести до категорії «малих підприємств».

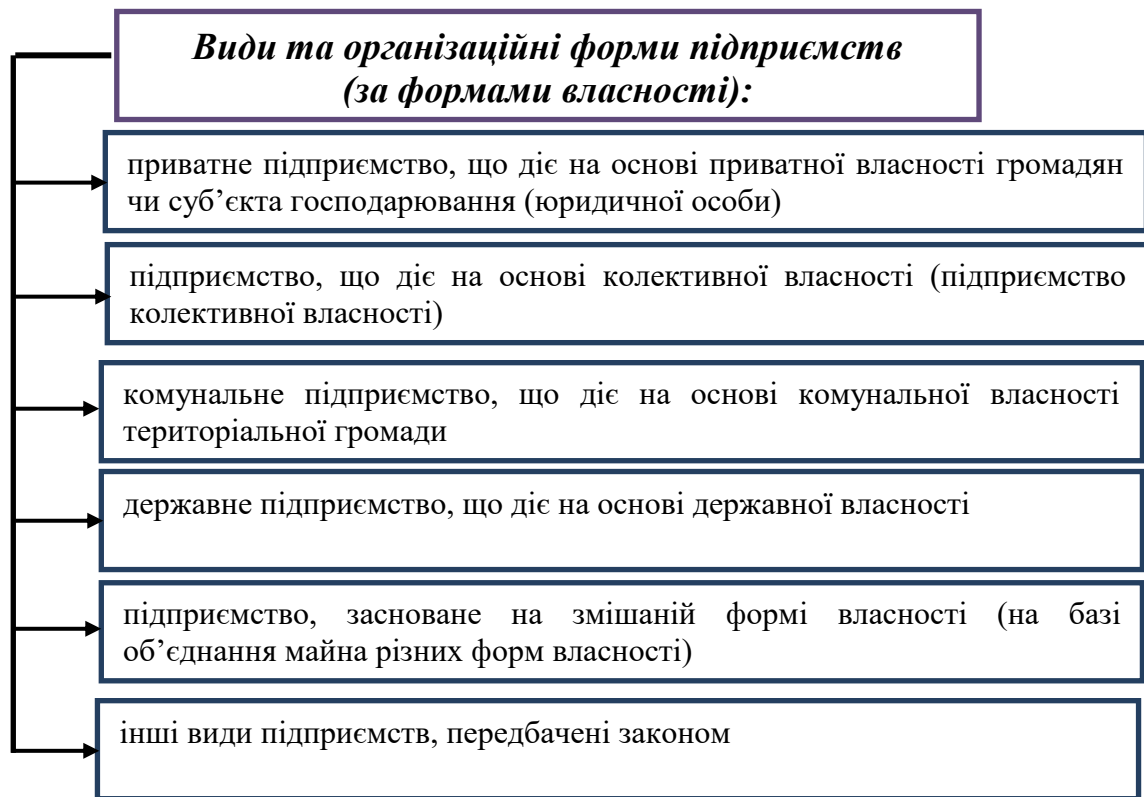

Рисунок 2.1 – Види та організаційні форми підприємств (за формами власності)

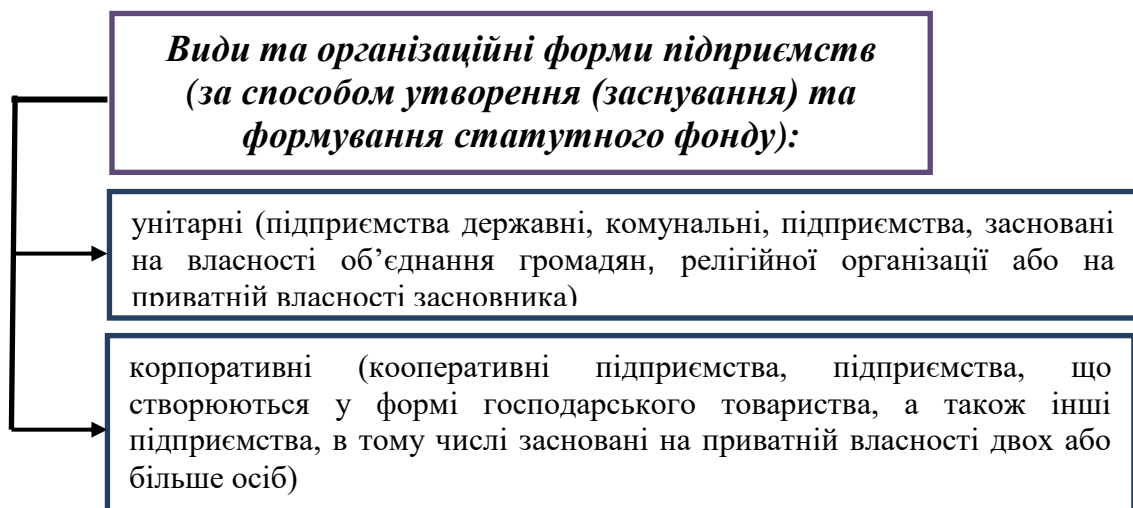

Рисунок 2.2 – Види та організаційні форми підприємств (за способом утворення (заснування) та формування статутного фонду)

Критерії віднесення підприємства до малого визначені в п. 2 ст. 2 Закону України «Про підприємства в Україні»:

- ◆ у промисловості й будівництві – з чисельністю працюючих до 200 осіб;
- ◆ в інших галузях виробничої сфери – з чисельністю працюючих до 50 осіб;
- ◆ в науці та науковому обслуговуванні – з чисельністю працюючих до 100 осіб;
- ◆ в галузях невиробничої сфери – з чисельністю працюючих до 25 осіб;
- ◆ в роздрібній торгівлі – з чисельністю працюючих до 15 осіб.

Ознаки щодо створення та функціонування малих підприємств встановлюються відповідно до законодавства України.

В Україні також діють інші категорії та види підприємств, у тому числі орендні, створення яких не суперечить законодавчим актам.

Для того щоб забезпечити поліпшення результатів своєї діяльності, підприємства можуть на добровільних началах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, але це не може ні в якому разі суперечити антимонопольному законодавству України.

Підприємствами створюються такі об'єднання:

Асоціації – договірні об'єднання, створені з метою постійної господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-якого з її учасників.

Корпорації – договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Консорціуми – тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концерни – статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств.

Також можуть існувати об'єднання за галузевим, територіальним та іншими принципами.

Об'єднання завжди зобов'язані діяти на основі статуту або договору, який затверджується їх засновниками або власниками.

Об'єднання ніколи не відповідатиме за зобов'язаннями підприємств, що входять до його складу, а підприємства, у свою чергу, не відповідатиме за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не визначено статутом або установчим договором.

Таким чином, на першій стадії підприємницької діяльності одним з найважливіших є питання про форму їхньої організації. В умовах ринкової економіки й відповідно до чинного законодавства в Україні існує три основні організаційні форми:

- індивідуальна – приватне підприємство, засноване на власності фізичної особи;
- суспільства; колективні підприємства;
- державні підприємства.

Їм всім притаманні певні розбіжності. Ось чому діловим людям, які хочуть стати підприємцями, слід обов'язково обрати організаційну форму свого підприємства. При цьому потрібно звертати увагу на такі питання:

- які формальності при створенні підприємств найбільш влаштовують підприємця;
- які організаційні, юридичні та інші витрати доведеться понести на початковому етапі;
- чи буде залучатися особисте майно власників підприємництва в разі розрахунків з кредиторами внаслідок банкрутства або ліквідації підприємства, або за іншими причинами;
- як можна буде передати право власності всього або частини підприємства іншим фірмам чи особам;
- яким чином можна притягати додатковий капітал;
- чи може впливати на справи фірми важке захворювання або смерть власника;

- як активно може брати участь в управлінні підприємством власник підприємства (фірми);
- яким чином обрана організаційна форма буде впливати на перспективи підприємства.

Це є дуже важливими практичними питаннями, над якими слід замислитися підприємцям, оскільки кожному з них доведеться вирішувати їх тією чи іншою мірою.

Слід зазначити, що кожній з цих форм підприємництва властиві як позитивні, так і негативні сторони, які здебільшого залежать від мотивів самого підприємця: його потенціалів і здібностей.

Суть організаційних форм підприємництва наступна.

Індивідуальне володіння – підприємництво, яким володіє, а часто і займається одна людина, яка отримує всі доходи й бере на себе всю відповідальність за справу. Це найпоширеніша форма: наприклад, в підприємництві США таких фірм понад 12 млн. Кількість їх становить 76 %, і на їх частку припадає 9 % всіх надходжень.

Партнерство (товариство) – це добровільна юридична асоціація двох або більше осіб, метою якої є заняття підприємництвом. Партнери стають співвласниками об'єднаної власності. Партнерські форми становлять тільки 8 % від усієї кількості фірм і забезпечують, у свою чергу, усього 4 % всіх підприємницьких надходжень в США. Такі фірми створюють в основному лікарі, адвокати, бухгалтери, архітектори.

Корпорація – це фірма, яка існує як незалежна юридична одиниця, власність якої розпайована (розподілена на акції). Володільці таких фірм називаються паєвласниками, або власниками акцій. Головна ознака корпорації полягає в тому, що відповідальність за борги, судові позови проти фірми буде обмежуватися тільки сумою пайових внесків. У США такі корпоративні фірми становлять 16 % від всіх підприємницьких організацій. Однак майже всі великі фірми є корпораціями. Надходження від фірм цієї організаційної форми становлять близько 87 % доходів від підприємницької діяльності.

З усіх форм власна справа – найпростіша форма підприємництва і найпоширеніша в багатьох країнах світу.

Слід зазначити, що формам організації підприємництва в Україні властиві деякі відмінності від аналогічних форм, наприклад, в США, але немало рис при цьому збігаються. Вони розвиваються, розширюються та удосконалюються.

2.3. Створення матеріальних благ та прибутку – основна функція підприємництва.

Основна функція підприємництва – створення матеріальних благ і прибутку.

Прибуток – це результат ефективності підприємницької діяльності будь-якого підприємства. Розраховується такий показник за формулою:

$$Pr = C - S, \quad (2.1)$$

де *Pr* – прибуток (грн); *C* – ціна одиниці продукції, грн;
S – собівартість одиниці продукції, грн.

Таким чином, сумарна величина прибутку буде залежити як від ціни й величини витрат, так і від обсягу виробництва (реалізації) продукції. Збільшення прибутку може здійснюватися внаслідок:

- ♦ збільшення ціни;
- ♦ зниження витрат на виробництво продукції;
- ♦ збільшення обсягів виробництва продукції й навіть при зниженні ціни на одиницю продукції.

З огляду на те, що в Україні значно вищі витрати на одиницю національного доходу, ніж в розвинених країнах світу, основним шляхом повинна бути інтенсифікація виробництва, раціональне й економне застосування і матеріально-сировинних, і трудових ресурсів. Це не тільки забезпечило б зниження ціни на вироблену продукцію, а й сприяло би

збереженню навколишнього середовища, зростанню ефективності, рентабельності виробництва продукції та підприємницької діяльності.

Рентабельність виробництва продукції – це відношення прибутку до собівартості (витрат на виробництво продукції) і характеризується питомою вагою прибутку в ціні продукції.

$$P = \frac{Pr}{C}. \quad (2.2)$$

Для ефективного шляху розвитку, інтенсифікації виробництва має бути спрямовано комерційний розрахунок.

Комерційний розрахунок – метод ведення господарства шляхом вимірювання у вартісному вираженні витрат і результатів господарської діяльності.

Таким чином, починаючи підприємницьку діяльність, необхідно визначити, покриваються витрати на виробництво й реалізацію продукції доходами від реалізації продукції. Якщо покриваються, то здійснюється процес самоокупності. Але для звичайної діяльності підприємництва, його розширеного відтворення та забезпечення дотримання вимог конкурентоспроможності на ринку цього недостатньо. Підприємництво має отримувати прибуток. Також розвиток суспільства в цілому вимагає цього. У процесі підприємницької діяльності повинна створюватися частина прибутку, яка перераховується до бюджету.

Крім того, слід встановити, яка саме сума прибутку необхідна для того, щоб підприємством могли бути забезпечені виплата податків і відновлення підприємницької діяльності, тобто воно могло би фінансувати за рахунок прибутку всі витрати. Досягти цього можна шляхом дотримання принципу самофінансування.

Мета комерційного розрахунку – внаслідок раціонального й економного використання матеріально-сировинних, трудових ресурсів виробництва та конкурентоспроможної продукції забезпечити підприємству самоокупність, прибутковість і самофінансування.

Контрольні питання

1. Дайте визначення суті підприємства та підприємництва.
2. На основі яких принципів може здійснюватися підприємницька діяльність в Україні?
3. Об'єднання, які можуть створювати підприємства в Україні, їхня суть та відмінності.
4. Визначення прибутку та шляхи його збільшення.
5. Комерційний розрахунок. Його суть і роль у здійсненні підприємницької діяльності.

Тема 3

Організація, заснування, функціонування та регулювання підприємницької діяльності в Україні

3.1. Загальні умови створення підприємства.

3.2. Статутний фонд підприємства, порядок його утворення.

3.3. Державна реєстрація та статут підприємства.

3.4. Відповідальність суб'єктів підприємництва. Припинення підприємницької діяльності.

3.1. Загальні умови створення підприємства.

Підприємець розпочинає до створення підприємства після того, коли вибрано вид підприємницької діяльності.

Створюється підприємство за рішенням власника майна або уповноваженого ним органу підприємства-засновника, організації або за рішенням трудового колективу.

Приймається рішення про створення підприємства за погодженням з Антимонопольним комітетом України.

Підприємство можна створювати і в результаті примусового розподілу іншого підприємства згідно з Антимонопольним законодавством України. Також у результаті виділення зі складу підприємства, що діє, організації одного або кількох структурних підрозділів, а також на базі структурної одиниці чинних об'єднань за рішенням їх трудових колективів, якщо на це є згода власника чи уповноваженого ним органу.

У випадках, коли для створення та діяльності підприємства потрібні природні ресурси, дозвіл на їх використання відповідно видає рада народних депутатів, а в окремих випадках, які передбачені законодавчими актами, – Верховна Рада України за поданням первинного природокористувача, якщо в наявності є позитивний висновок державної екологічної експертизи.

Підприємству може бути передана в колективну власність або надана в користування, в тому числі на умовах оренди, земельна ділянка в порядку,

встановленому Земельним кодексом України (від 25.20.2001 № 2768-III, чинний, остання редакція від 01.04.2018 р.).

Підприємство набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації.

3.2. Статутний фонд підприємства, порядок його утворення.

Статутний фонд – це фінансові ресурси, які виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених чинним законодавством. Вони можуть бути у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, цінності, нематеріальні активи, цінні папери, закріплені за підприємством на праві власності або повного господарського відання.

За допомогою статутного фонду підприємство формує свої власні основні та оборотні засоби.

Права підприємців щодо формування статутного фонду закріплені в законах України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII (чинний, остання редакція від 08.07.2019 р.) і «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII (чинний, остання редакція від 15.07.2021 р.). Раніше існував закон «Про власність».

Розмір статутного фонду змінюється і може зростати внаслідок:

- ◆ безпосереднього приєднання до нього частини одержаного прибутку на приріст власних фінансових ресурсів;
- ◆ введення в дію капітальних вкладень шляхом власних коштів (прибутку, амортизаційних відрахувань);
- ◆ дооцінки основних засобів у процесі проведення переоцінки (встановлюється державою).

Може зменшуватися внаслідок результатів збитковості підприємницької діяльності.

Державні підприємства нарощують свої статутні фонди шляхом власних накопичень. Для цього підприємство може використовувати кошти в межах 30–80 % суми прибутку, що залишаються в його розпорядженні після того, як

були сплачені ними податки та здійснено облік платежів. Таким чином, нарощується вартість основних засобів підприємств і відповідно відбиватиметься приріст статутного фонду. Підприємці повинні пам'ятати, що для забезпечення нормальної роботи підприємств необхідно нарощувати статутний фонд і оборотні кошти.

Акціонерні товариства утворюють статутний фонд за допомогою реалізації акцій.

Товариства з обмеженою відповідальністю – внаслідок внесків учасників, які й визначають частку кожного учасника в статутному фонді підприємства.

Застосування статутного фонду можна схарактеризувати через визначення таких показників: використання основних виробничих засобів (капіталовіддача, капіталоємність) й оборотних коштів (коефіцієнт оборотності й терміну тривалості одного обороту).

3.3. Державна реєстрація та статут підприємства.

Підприємство вважають створеним і воно набуває права юридичної особи з дня державної реєстрації.

Державну реєстрацію підприємства здійснюють у виконавчому комітеті міської, районної адміністрації за місцем знаходження або місцем проживання даного суб'єкта підприємницької діяльності, якщо інше не передбачено законом.

Для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи необхідно подати такі документи:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним органу про створення юридичної особи (крім приватного підприємства). Якщо власників або уповноважених ними органів два й більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів (конференції) у випадках, які передбачені законом;

▫ статут, якщо це необхідно для організаційної форми підприємництва, яка створюється;

▫ реєстраційна картка встановленого зразка, яка є одночасно заявою про державну реєстрацію;

▫ документ, що засвідчує сплату власником внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, який передбачено законом;

▫ документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

У випадках, якщо громадяни, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, вони подають реєстраційну картку встановленого зразка, що є одночасно заявою про державну реєстрацію, копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера та документ, який засвідчує внесення плати за державну реєстрацію.

Місцеперебуванням суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) на дату державної реєстрації може бути місцеперебування (місце проживання) одного із засновників або перебування за іншою адресою, що підтверджується договором оренди або іншим відповідним договором.

Органам державної реєстрації забороняється вимагати від суб'єктів підприємницької діяльності додаткові документи, не передбачені цим законом.

Державна реєстрація суб'єктів підприємництва проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявним принципом протягом п'яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов'язані протягом цього терміну ввести дані з реєстраційної картки до реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та видати свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка з поставленим ідентифікаційним кодом (для юридичних осіб), який надається органам державної реєстрації органами державної статистики, або ідентифікаційним номером фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів.

У п'ятиденний термін після дати реєстрації органи державної реєстрації направляють примірник реєстраційної картки з відміткою про державну реєстрацію відповідному державному податковому органу й органам

державної статистики та подають відомості про державну реєстрацію суб'єкту підприємницької діяльності до органів фонду спеціального страхування і Пенсійного фонду України.

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є підставою для відкриття рахунків у будь-яких банках України та інших держав за вибором суб'єкта підприємництва та за згодою цих банків у порядку, який встановлюється НБУ.

Повідомлення про відкриття або закриття рахунків у банках суб'єкт підприємництва зобов'язаний протягом трьох робочих днів направити державному податковому органу, в якому він обліковується як платник податків і зборів (обов'язкових платежів). Скасування державної реєстрації здійснюється за заявою власника або уповноваженим ним органом, або за особистою заявою підприємця, а також на підставі рішення суду в разі:

- визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установчих документів;
- здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та законодавству України;
- несвоєчасного доведення до відома суб'єктів підприємницької діяльності про зміну його назви, організаційної норми, форми власності та місцеперебування;
- визнання суб'єкта підприємництва банкрутом;
- неподання протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів бухгалтерської звітності, передбачених законодавством.

Орган державної реєстрації в десятиденний термін позбавляє суб'єкт підприємництва прав юридичної особи, що є підставою для виключення його з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Підприємство діє на основі статуту. Статут затверджується власником майна, а для державних підприємств – власниками майна за участю трудового колективу.

У статуті підприємства визначаються власник і найменування підприємства, його місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, його органи управління, порядок їх формування, компетенція і повноваження трудового колективу та його виборних органів, порядок утворення майна підприємства, умови реорганізації та припинення діяльності підприємства.

У найменуванні підприємства визначається його назва (завод, фабрика, майстерня та інші) і вид (індивідуальне, приватне, колективне, державне та інше).

У статуті підприємства визначається орган, який має право представляти інтереси трудового колективу (рада трудового колективу, рада підприємства, профспілковий комітет та інше).

3.4. Відповідальність суб'єктів підприємництва. Припинення підприємницької діяльності.

Суть відповідальності суб'єктів підприємництва зводиться до наступного: за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової й податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності підприємство несе відповідальність, передбачену законодавством України.

Сплата штрафів за порушення умов договору, а також відшкодування завданих збитків не звільняють підприємство без згоди споживача від виконання зобов'язань щодо поставок продукції, проведення робіт або надання послуг.

Підприємство зобов'язане:

- охороняти навколишнє середовище; відшкодовувати відповідній раді збитки, завдані нераціональним використанням землі та інших природних ресурсів і забрудненням навколишнього середовища;

- забезпечувати безпеку виробництва, санітарно-гігієнічні норми і вимоги щодо захисту здоров'я його працівників, населення і споживачів продукції;

- у випадках, передбачених законодавством, підприємство зобов'язане сплачувати штрафи відповідним місцевим радам народних депутатів.

Діяльність підприємця припиняється:

- за власною ініціативою;
- на підставі рішення суду або господарського суду у випадках, передбачених законодавством України;
- в разі закінчення терміну дії ліцензії або її анулювання.

Ліквідація підприємства здійснюється ліквідаційною комісією, яка утворюється власником або уповноваженим ним органом. За їх рішенням ліквідація може проводитись самим підприємством в особі його органу управління.

Контрольні питання

1. Які існують загальні умови щодо створення підприємства?
2. Що таке статутний фонд підприємства?
3. Суть і основні розділи статуту.
4. Порядок реєстрації підприємства.
5. Причини, за яких припиняється підприємницька діяльність.

Тема 4

Економічні основи підприємництва та аналіз показників підприємницької діяльності

- 4.1. Система показників підприємницької діяльності.
- 4.2. Основні та оборотні кошти підприємства.
- 4.3. Показники ефективності діяльності підприємства.

4.1. Система показників підприємницької діяльності.

Будь-яке підприємство характеризується певною системою економічних показників (індикаторів), яка визначає різні сторони його діяльності.

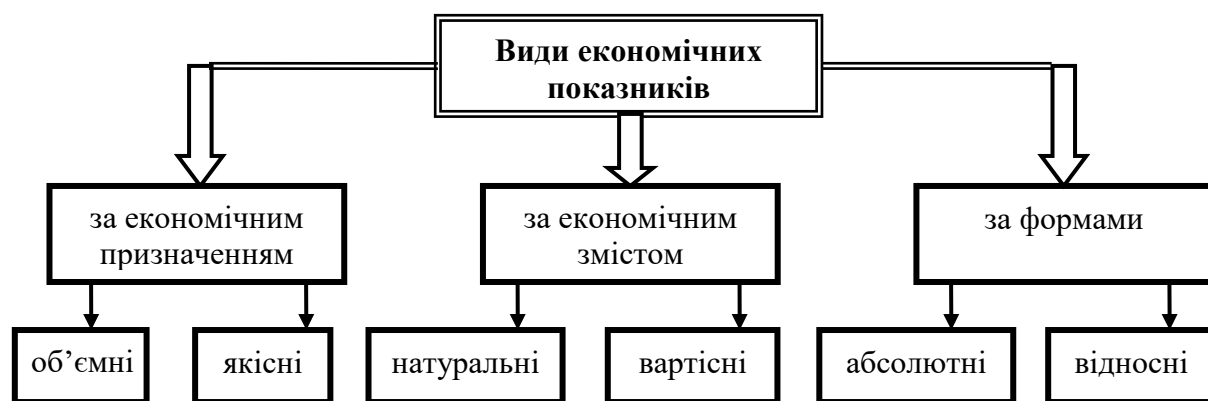

Рисунок 4.1 – Види економічних показників діяльності підприємства

Економічна діяльність підприємства є єдиним, цілісним механізмом, тому всі показники, що характеризують її, взаємозалежні та взаємопов'язані.

На основі одного показника неможливо об'єктивно оцінити сильні й слабкі сторони підприємства, тому широко використовують всю систему економічних показників (рис. 4.2).

Система економічних показників діяльності підприємства:

- 1) виторг (реалізація) товарної продукції;
- 2) валовий прибуток (включаючи ПДВ і без ПДВ);
- 3) поточні витрати
- 4) прибуток (балансовий і чистий).

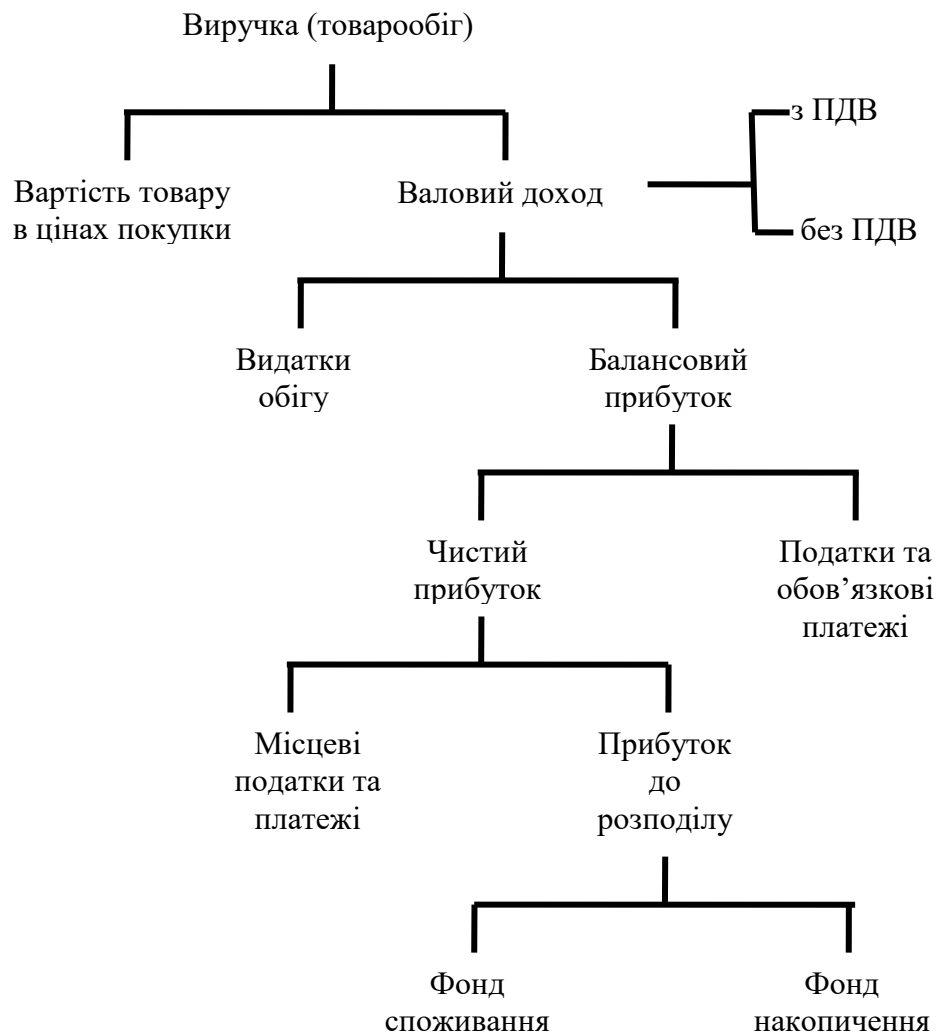

Рисунок 4.2 – Система показників діяльності підприємства

Виторг від виробництва й реалізації товарів, робіт та послуг є найважливішим об'ємним показником функціонування підприємств всіх галузей. Виторг – це сума всіх продажів підприємства.

У виробництві виторг дорівнюють валовому прибутку менше виторгу на вартість покупки товарів, тобто валовий прибуток є різницею між виторгом і ціною покупки.

Головна мета діяльності будь-якого підприємства в ринкових умовах – максимізація прибутку. Найважливішими факторами, які визначають реалізацію цієї стратегії, є витрати підприємства.

Витрати виробництва (ВВ) – це витрати капіталу на виробництво товару, тобто сукупність витрат матеріальних засобів (сировини, матеріалів, палива і т.

ін.) і необхідної праці, які демонструють, у що обходяться підприємству виробництво та реалізація продукції.

Грошовим вираженням витрат виробництва є собівартість продукції, а поточних витрат сфери товарного обороту – **витрати обігу**.

Собівартість продукції – це грошове вираження витрат підприємств, їхні поточні витрати на виробництво та реалізацію продукції.

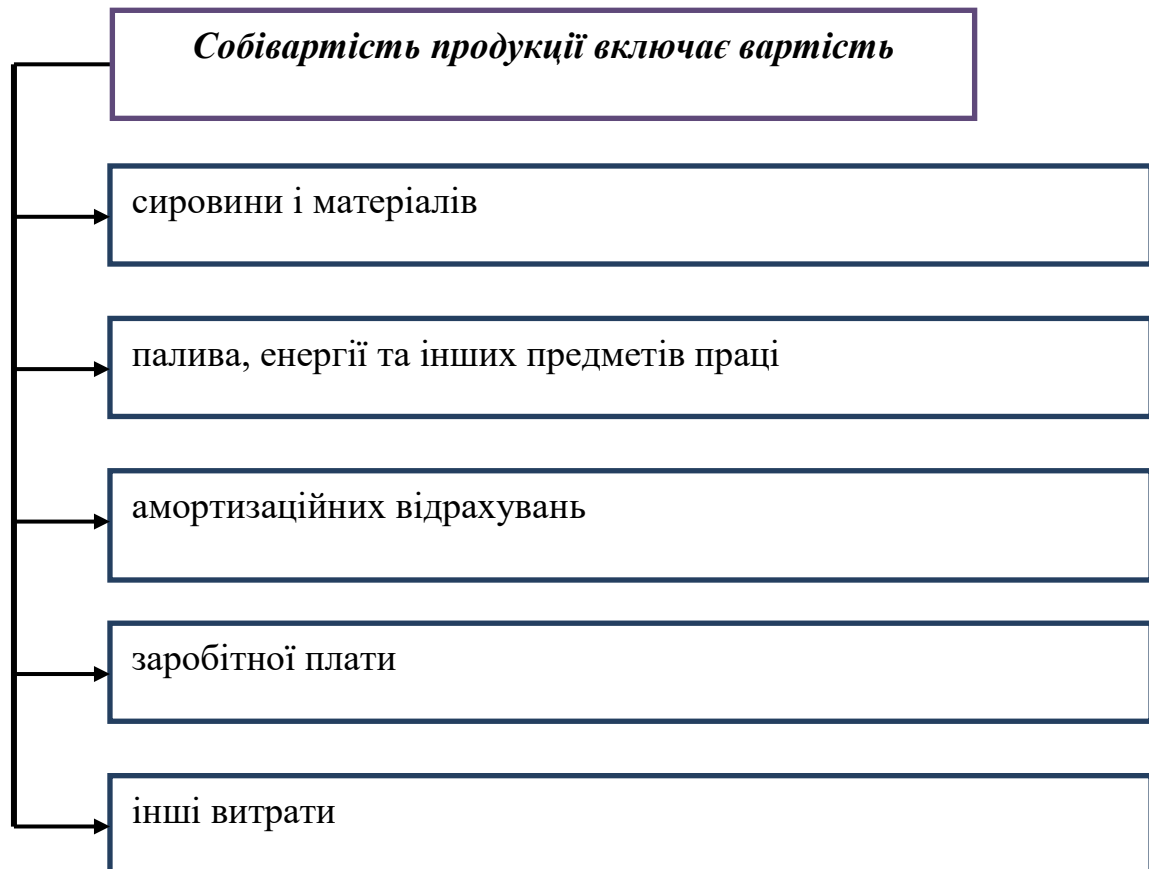

Рисунок 4.3 – Виробничі витрати, що включаються до собівартості продукції

Існують категорії собівартості продукції (рис. 4.4).

Розмір витрат залежить від обсягу виробленої продукції й у зв'язку з цим існує розподіл витрат на залежні і незалежні від обсягу діяльності.

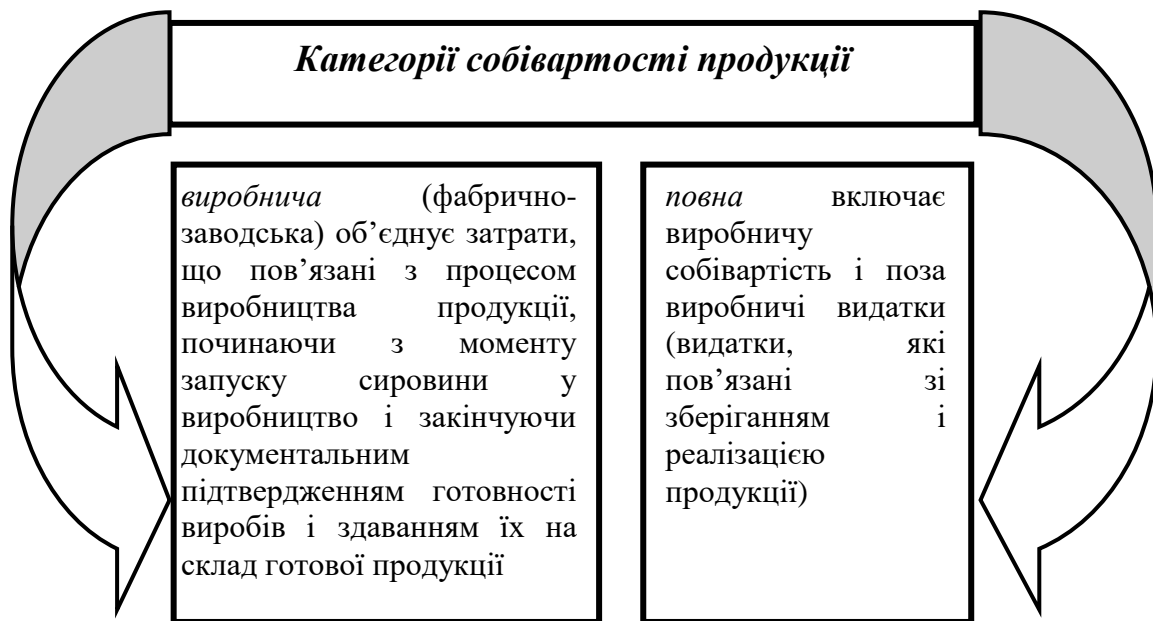

Рисунок 4.4 – Категорії собівартості продукції

Постійними називаються витрати, розмір яких не змінюється при зміні обсягів діяльності. До них належать: рентні платежі, амортизаційні відрахування, витрати на утримання помешкань, страхові відрахування, оплату адміністративно-управлінського персоналу й т. ін.

Перемінними називаються витрати, розмір яких змінюється залежно від зміни обсягу виробництва. До них належать: витрати на сировину і матеріали, паливо, заробітна плата та ін.

Сума постійних і перемінних витрат становить **валові (загальні) витрати**.

Граничні витрати – додаткові витрати, необхідні для виробництва ще однієї одиниці продукції.

Виділяють також:

– **зовнішні** витрати (явні) – витрати підприємства на придбання у зовнішніх постачальників необхідних ресурсів;

– **внутрішні** витрати (неявні) – витрати, які пов'язані з втраченими можливостями найкращого використання ресурсів підприємства.

4.2. Основні та оборотні кошти підприємства.

Рациональне використання всіх видів ресурсів є найважливішим фактором, який забезпечує високий рівень конкурентоспроможності продукції будь-якого підприємства.

Основні засоби являють собою найбільш істотну частину активів підприємства – майна, що знаходиться в його володінні.

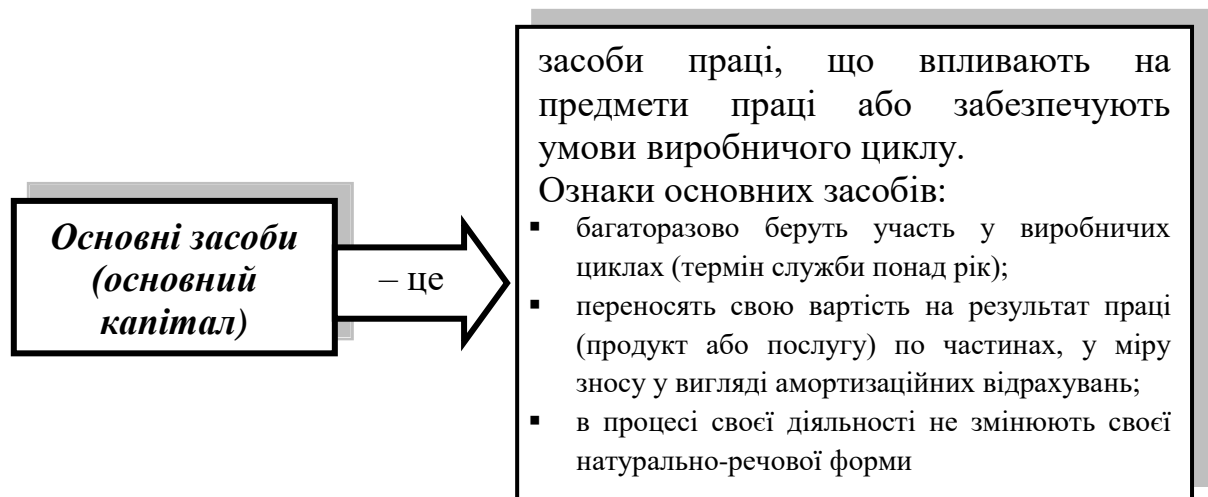

Рисунок 4.4 – Поняття основних засобів (основного капіталу)

В процесі експлуатації основні засоби піддаються фізичному і моральному зносу, що обертається для підприємства значними витратами.

Зменшити знос основних засобів можна шляхом кращого їх використання, підвищення рівня основних показників – ФВ, коефіцієнта змінності, коефіцієнта виробничої потужності й т. ін.

Існує 16 груп основних засобів з веденням пооб'єктного обліку (п. 146.1 ПКУ), а також встановленням для кожної групи мінімально допустимого строку корисного використання (амортизації) об'єктів (залежно від групи основних засобів – від 2 до 20 років). Такий термін визначається платником податку самостійно з урахуванням дати введення об'єктів основних засобів в експлуатацію.

Класифікація груп основних засобів, а також мінімально допустимі строки їх корисного використання, встановлені п. 145.1 ПКУ, наведено у табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Класифікація груп основних засобів та мінімально допустимі строки їх корисного використання (амортизації)

№ 3/П	Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
Група 1	земельні ділянки	—
Група 2	капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3	будівлі,	20
	споруди,	15
	передавальні пристрої	10
Група 4	машини та обладнання	5
	з них: електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, і/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень	2
Група 5	транспортні засоби	5
Група 6	інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
Група 7	тварини	6
Група 8	багаторічні насадження	10
Група 9	інші основні засоби	12
Група 10	бібліотечні фонди	—
Група 11	малоцінні необоротні матеріальні активи	—
Група 12	тимчасові (нетитульні) споруди	5
Група 13	природні ресурси	—
Група 14	інвентарна тара	6
Група 15	предмети прокату	5
Група 16	довгострокові біологічні активи	7

Крім прибутку, основним джерелом удосконалення основних засобів підприємства є амортизаційні відрахування. Згідно з п. п. 145.1.5 ПКУ нарахування амортизації основних засобів здійснюється із застосуванням таких методів (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Методи нарахування амортизації основних засобів

Суть методу	Сума амортизації річна	Додаткові показники	Примітки
1	2	3	4
1. Прямолінійний метод			
Річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується на строк корисного використання об'єкта основних засобів	$A_{річна} = АмВ : T$	$АмВ = ПВ - ЛВ$	Розмір амортизації залежить тільки від терміну використання об'єкта ОС. Переваги: цей метод відрізняється легкістю розрахунку. Вартість об'єкта ОЗ списується рівними частинами протягом усього терміну його експлуатації. Недоліки: не враховується моральний знос об'єктів ОЗ і фактор підвищення витрат на ремонти у міру його експлуатації (особливо в останні роки використання об'єкта ОЗ)
2. Метод зменшення залишкової вартості			
Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість	$A_{річна} = ЗАЛ(ПС) \times H_a$	$H_a = 1 - (ЛВ : ПВ)^{1/T}$	Переваги: протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення. Недоліки: передбачає обов'язкову наявність ліквідаційної вартості, необхідної для розрахунку норми амортизації. Якщо ж ліквідаційна вартість дорівнює нулю, то складова $(ЛВ : ПС)^{1/T}$ також буде дорівнювати нулю. Таким чином річна сума амортизації дорівнюватиме початковій вартості
3. Метод прискореного зменшення залишкової вартості			
Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється відповідно до строку корисного використання об'єкта, і подвоюється. Цей метод застосовується лише при нарахуванні амортизації до об'єктів основних засобів, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби)	$A_{річна} = ЗАЛ(ПВ) \times H_a$	$H_a = (АмВ : T) \times 2$	Переваги: протягом перших років експлуатації об'єкта ОЗ накопичується значна сума коштів, необхідних для його відновлення. Цей метод дає можливість протягом першої половини корисного терміну використання основних засобів відшкодувати до 60–70 % їхньої вартості

1	2	3	4
4. Кумулятивний метод			
Річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця терміну корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання.	$A_{річна} = АмВ \times k_i$	$k_i = K_p : C_p$	Наприклад, для об'єкта основних засобів з терміном служби 5 років кумулятивне число складе: $1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15$. Відповідно кумулятивний коефіцієнт кожного року експлуатації об'єкта складе: — в перший рік – 5/15; — у другий рік – 4/15; — в третій рік – 3/15; — в четвертий рік – 2/15; — в п'ятий рік – 1/15.
			Переваги: 1. У перші роки, коли інтенсивність використання об'єкта ОЗ максимальна, амортизується більша частина його вартості. 2. У перші роки накопичуються кошти для заміни об'єкта, що амортизується ОЗ. 3. Забезпечується можливість збільшення частки витрат на ремонт об'єктів, що амортизуються ОЗ, що припадають на останні роки їх використання без відповідного збільшення витрат виробництва (собівартості продукції) внаслідок того, що зменшення суми відрахувань в ці роки зменшується. Недоліки: певний ступінь трудомісткості
5. Виробничий метод			
Місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство розраховує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів	$A_{міс} = N_{міс} \times H_a$	$H_a = АмВ : N_{заг}$	Застосовується для нарахування амортизації об'єктів ОЗ, технічний стан яких залежить від кількості виробленої продукції. Переваги: цей метод дуже раціональний. Зручно застосовувати при визначенні амортизації автотранспорту залежно від його пробігу, верстатів і будь-якого виробничого устаткування. Недоліки: застосування пов'язано з труднощами визначення вироблення окремих об'єктів ОЗ

1	2	3	4
<p>Умовні позначення: $A_{річна}$ – річна сума амортизації; $АМВ$ – вартість, що амортизується; T – строк корисного використання об'єкта; $ПВ$ – первісна вартість; $ЛВ$ – ліквідаційна вартість; $ЗАЛ$ – залишкова вартість; H_a – норма амортизації; k_t – кумулятивний коефіцієнт; K_p – кількість років, що залишилися до закінчення строку корисного використання об'єкта ОЗ; C_p – сума років корисного використання об'єкта ОЗ; $N_{міс}$ – фактичний місячний обсяг продукції (робіт, послуг); $N_{заг}$ – загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (надати) з використанням об'єкта ОЗ.</p>			

Амортизація об'єктів основних засобів, які належать до груп 9 (інші основні засоби), 12 (тимчасові (нетитульні) споруди), 14 (інвентарна тара), 15 (предмети прокату), нараховується прямолінійним або виробничим методами (п.п. 145.1.6 ПКУ).

На основні засоби груп 1 (земельні ділянки) і 13 (природні ресурси) амортизація не нараховується (п.п. 145.1.7 ПКУ).

Що стосується малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів, то їхня амортизація може нараховуватися за рішенням платника податків одним із двох способів (п.п. 145.1.6 ПКУ):

1) «5 % / 50 %». За ним амортизація нараховується в першому місяці використання об'єкта в розмірі 50 % його вартості, яка амортизується, а решта 50 % нараховуються у місяці списання об'єкта з балансу;

2) «100 %». За цим методом амортизація нараховується в першому місяці використання об'єкта в розмірі 100 % його вартості, яка амортизується.

У структурі основних засобів виділяють:

- активну частину – кошти праці, які безпосередньо впливають на продукт праці (машини, устаткування);
- пасивну частину – кошти праці, які призначені для технологічного розміщення, заощадження і переміщення (будівлі, споруди й т. д.), тобто види основних засобів, які створюють умови для процесу праці.

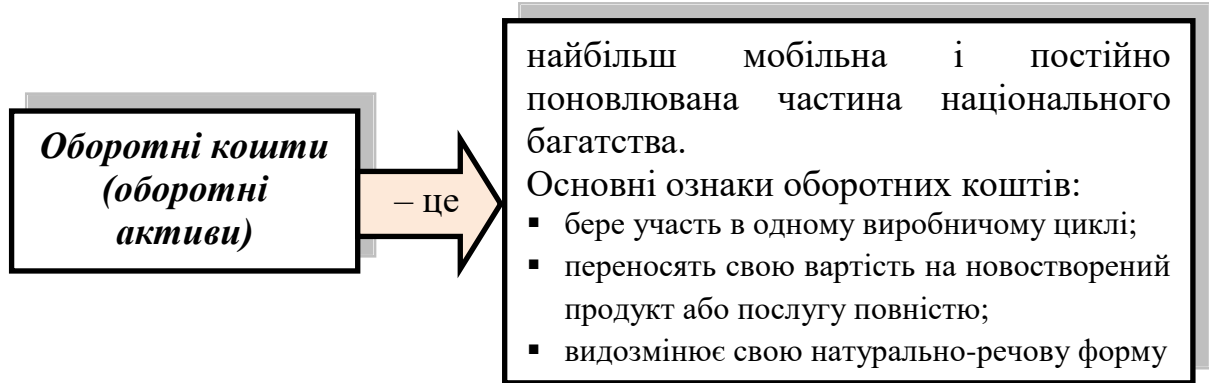

Рисунок 4.5 – Поняття оборотних коштів (оборотних активів)

Основна частина оборотних коштів – це засоби, які вкладені в товарні запаси (рис. 4.6).

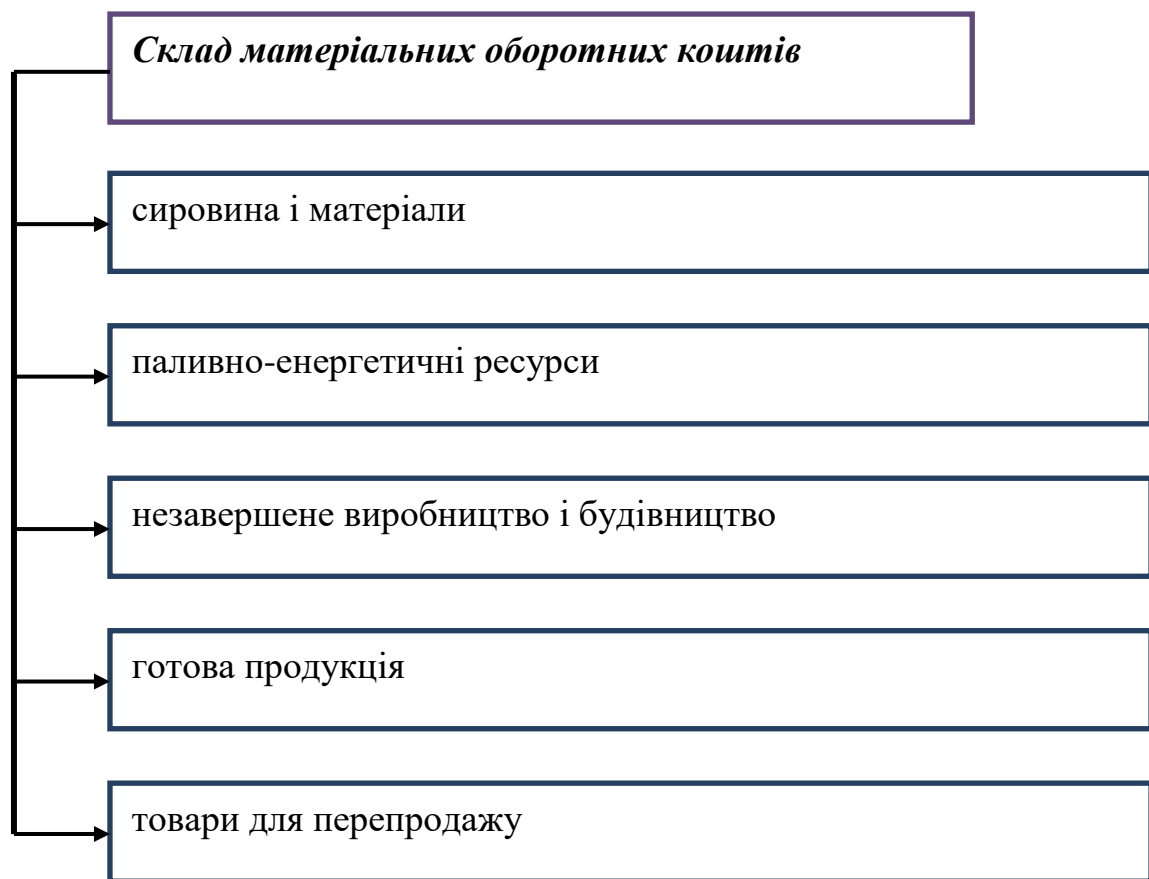

Рисунок 4.6 – Склад матеріальних оборотних коштів (оборотних активів)

Їхній розмір багато в чому визначає й загальну потребу торгового підприємства в оборотних коштах. Засоби, які вкладені в товарні запаси та кошти, забезпечують безперервність процесу обертання. Роль цієї частини

оборотних коштів важлива ще й тому, що саме її функціонування дозволяє торговельним підприємствам отримувати дохід або прибуток, тобто досягати основної мети роботи підприємства в ринкових відносинах.

В оборотних коштах підприємства розрізняють оборотні виробничі засоби й фонди обертання (рис. 4.7). На відміну від оборотних виробничих фондів, що функціонують на стадії виробництва, фонди обертання обслуговують процес руху готової продукції через сферу товарного обертання до споживача.

Співвідношення між окремими елементами оборотних коштів, виражене у відсотках, називається структурою оборотних коштів.

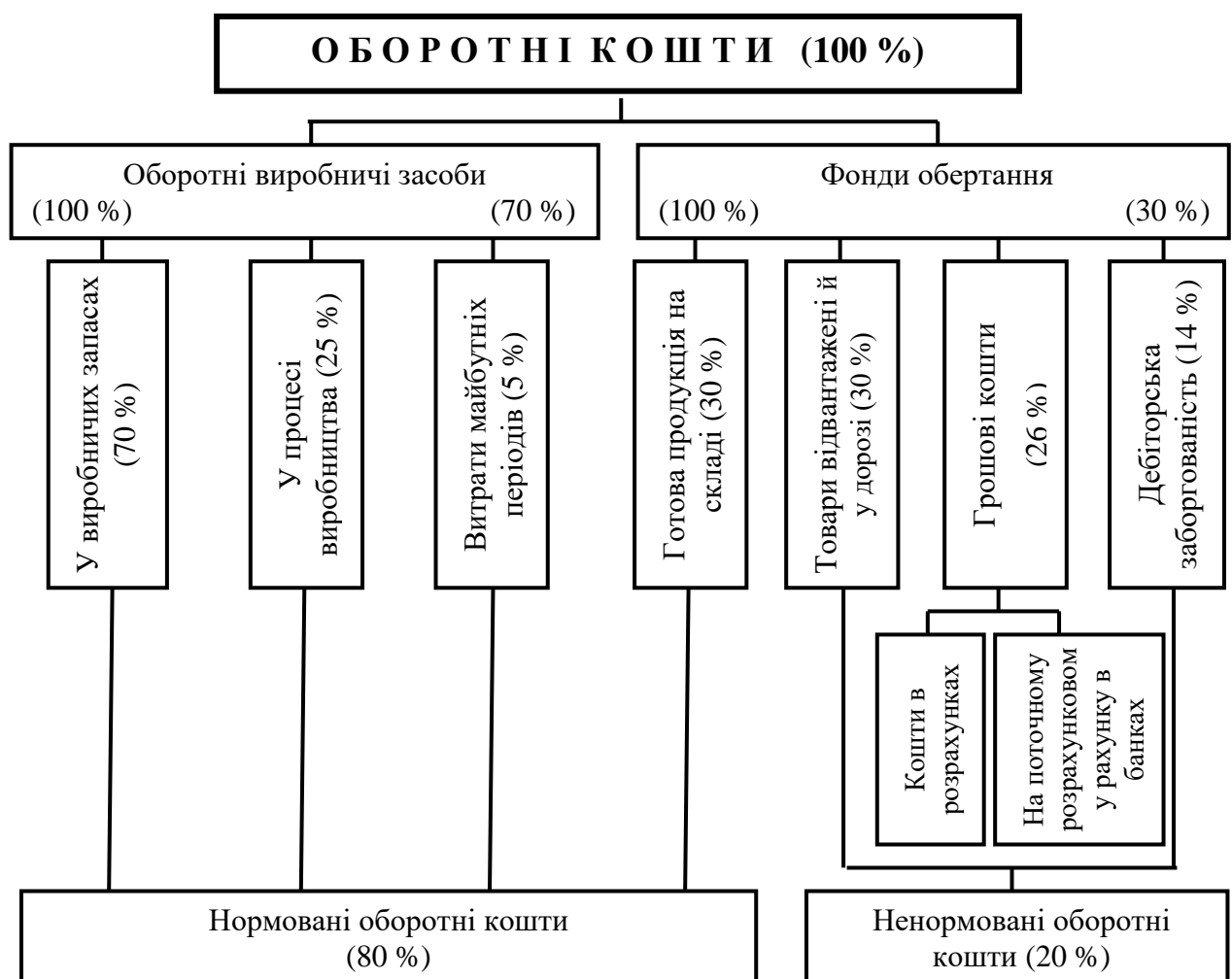

Рисунок 4.7 – Склад і структура оборотних коштів у виробництві

ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ РУХ ОЗ

Коефіцієнт введення (оновлення) характеризує відносну зміну вартості ОЗ на кінець року шляхом усіх видів надходжень протягом року й розраховується:

$$K_{он} = \frac{ВОЗ_{ВВ}}{ВОЗ_{КР}}, \quad (4.1)$$

де $ВОЗ_{ВВ}$ – вартість ОЗ введених, грн;

$ВОЗ_{КР}$ – вартість ОЗ на кінець року.

Коефіцієнт вибуття характеризує відносну зміну вартості ОЗ з початку року шляхом усіх видів вибуття й розраховується:

$$K_{виб.} = \frac{ВОЗ_{ВИБ}}{ВОЗ_{ПР}}, \quad (4.2)$$

де $ВОЗ_{ВИБ}$ – вартість ОЗ виведених, грн;

$ВОЗ_{ПР}$ – вартість ОЗ на початок року.

Коефіцієнт інтенсивності оновлення характеризує відносну зміну вартості ОЗ на кінець року шляхом нових надходжень протягом року й розраховується:

$$K_{инт} = \frac{ВОЗ_{ВВ}}{ВОЗ_{ВИБ}}. \quad (4.3)$$

ПОКАЗНИКИ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СТАН ОЗ

Коефіцієнт зносу показує, яка частина початкової вартості ОЗ перенесена на готову продукцію (списана на витрати діяльності в попередніх періодах). Характеризує технічний стан ОЗ й розраховується:

$$K_{зносу} = \frac{З}{ОЗ}, \quad (4.4)$$

де $З$ – вартість зносу ОЗ на певний момент часу;

$ОЗ$ – повна початкова вартість на той же момент.

Коефіцієнт придатності показує, яка частина ОЗ придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності (не перенесену на готову продукцію) й розраховується:

$$K_{прид} = \frac{OЗ'}{OЗ} = 1 - K_{зносу}, \quad (4.5)$$

де $OЗ'$ – повна початкова вартість $OЗ$ за вирахуванням зносу.

ПОКАЗНИКИ ВИКОРИСТАННЯ *Об.З*

Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів) характеризує швидкість оборотності *Об.З* й розраховується:

$$K_{обор} = \frac{\sum pq}{\overline{Об.З}}. \quad (4.6)$$

Тривалість одного обороту показує, за скільки днів повертаються кошти, які авансовані в активи, або запаси, або дебіторської заборгованості:

$$T_{об} = \frac{Д}{K_{обор}} = \frac{Д \cdot \overline{Об.З}}{\sum pq}, \quad (4.7)$$

де $Д$ – число календарних днів у періоді.

Коефіцієнт закріплення (завантаження) показує, скільки гривень активів (окремих його груп) припадає на 1 грн чистого доходу або з реалізованої продукції й розраховується:

$$K_{закр.} = \frac{\overline{Об.З}}{\sum pq} = \frac{1}{K_{обор}}. \quad (4.8)$$

Коефіцієнт оборотності запасів характеризує швидкість оборотності запасів, вказує, скільки разів за досліджуваний період повністю обернуться кошти, які вкладені в запаси і розраховується:

$$K_{об.запас} = \frac{СРП}{\overline{З}}, \quad (4.9)$$

де $СРП$ – собівартість реалізованої продукції.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості характеризує швидкість оборотності дебіторської заборгованості й розраховується:

$$K_{об.ДЗ} = \frac{\sum pq}{\overline{ДЗ}}. \quad (4.10)$$

4.3. Показники ефективності діяльності підприємства.

Для характеристики ефективності використання $OЗ$ розраховується показники:

♦ капіталовіддача показує, скільки гривень реалізованої (виготовленої) продукції або чистого доходу припадає на 1 грн середньорічної вартості $OЗ$:

$$KB = \frac{\sum pq}{OЗ}; \quad (4.11)$$

♦ капіталоємність показує, скільки гривень середньорічної вартості $OЗ$ припадає на 1 грн реалізованої продукції:

$$KM = \frac{OЗ}{\sum pq} = \frac{1}{KB}; \quad (4.12)$$

♦ капіталоозбросеність праці характеризує вартість $OЗ$ в розрахунку на 1 працівника їхньої середньооблікової кількості:

$$KO = \frac{OЗ}{\bar{Ч}}. \quad (4.13)$$

До показників, які характеризують ефективність діяльності підприємства, відносяться:

- рентабельність продажів:

$$r_{\text{продаж}} = \frac{BPr}{BPP}, \quad (4.14)$$

де BPr – валовий прибуток;

BPP – виручка від реалізації продукції;

- рентабельність продукції:

$$r_{\text{продукц}} = \frac{BPr}{C}, \quad (4.15)$$

де C – собівартість реалізованої продукції;

- рентабельність власного капіталу:

$$R = \frac{ЧП}{K}, \quad (4.16)$$

де $ЧП$ – чистий прибуток;

K – величина капіталу;

- рентабельність всього капіталу:

$$R_{\text{кап.}} = \frac{ПрЗД}{\bar{K}}, \quad (4.17)$$

де $ПрЗД$ – прибуток від звичайної діяльності до оподаткування;

$\bar{K}$ – середньорічна вартість всього капіталу;

- рентабельність операційної діяльності:

$$R_{\text{опер. діяльн.}} = \frac{\text{Фінансовий результат від операційної діяльності}}{\text{Витрати операційної діяльності}}. \quad (4.18)$$

Контрольні питання

1. Які існують види економічних показників діяльності підприємства?
2. Дайте визначення поняття основних засобів.
3. Назвіть різновиди основних засобів.
4. Охарактеризуйте оборотні кошти, їх склад.
5. Які показники характеризують ефективність використання оборотних коштів?

Тема 5

Бізнес-планування у підприємницькій діяльності

5.1. Сутність і принципи складання бізнес-плану.

5.2. Техніка складання бізнес-плану.

5.3. Структура і зміст бізнес-плану.

5.1. Сутність і принципи складання бізнес-плану.

Бізнес-план – це документ, який містить комплексне обґрунтування стратегії розвитку всіх сфер діяльності підприємства на основі поточного та перспективного планування такої діяльності.

Вдало розробивши бізнес-план, можна знайти надійний інструмент у змаганні з конкурентами й у розширенні своєї власної справи.

Бізнес-план створює можливість оцінити життєздатність підприємства в умовах конкуренції, дає орієнтири для першочергової діяльності, служить аргументом для одержання фінансової підтримки від зовнішніх інвесторів.

Практика свідчить, що на сучасному етапі розвитку підприємництва в Україні бізнес-план найбільше потрібний підприємцям, які сподіваються залучити іноземні інвестиції, оскільки більшість іноземних інвесторів віддають перевагу традиційній схемі виділення коштів, вирішальним моментом якої є розгляд бізнес-плану.

Складається бізнес-план терміном на 3–5 років з розбивкою по роках. Систематично коригується залежно від кон'юнктури ринку і, таким чином, адаптується до ринкових ситуацій.

Основні функції бізнес-плану, в яких комплексно розкривається його сутність, є:

- надання всебічної інформації кредиторам та інвесторам про підприємство, перш за все, про його стабільність та ефективність;
- обґрунтування основної мети підприємницької діяльності;
- короткий опис підприємницької діяльності, зокрема процесу виробництва;

- характеристика товару або послуги, їх якості;
- обґрунтування прогнозу розвитку виробництва;
- комплексне дослідження ринку;
- визначення життєздатності підприємства в умовах внутрішньої й зовнішньої конкуренції;
- обґрунтування ефективності підприємства на основі оцінки витрат, цін і очікуваного прибутку;
- оцінка професійного рівня управлінського персоналу (підприємця, менеджерів та ін.), ефективності їх роботи.

Принципами складання бізнес-плану є:

- якісне та змістовне оформлення (зовнішній вигляд, якісна обкладинка, чіткі малюнки, фотографії, розрахунки та ін.);
- чітке орієнтування на адресата (кредитора або інвестора);
- ретельна характеристика певного сегмента (ніші) ринку, потреб споживачів і їх переваг при купівлі товарів і послуг даного підприємства;
- переконливість в реалізації основної ідеї, зокрема в ефективності роботи підприємства (одержання прибутку) і своєчасному погашенні кредитів та ін.

5.2. Техніка складання бізнес-плану.

Підготовка бізнес-плану починається з правильного оформлення титульного аркуша, на якому повинні бути вказані:

- повна офіційна назва фірми (відповідно до реєстраційних документів) і її фірмовий знак (за наявності такого);
- організаційно-правова форма підприємства (наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю, відкрите акціонерне товариство і т. ін.);
- юридична адреса підприємства, тобто адреса, зафіксована в документах про реєстрацію;
- поштову адресу підприємства, який не завжди збігається з юридичним;
- номери телефонів, факсів та електронної пошти;

- прізвища і посади працівників підприємства, які будуть виступати від його імені (контактні особи);
- вартість проєкту.

На наступній сторінці бізнес-плану приводять його детальний зміст із зазначенням сторінок кожного з розділів.

Крім того, до бізнес-плану необхідно додати супровідні документи, найважливішими з яких є:

- посадові інструкції, довідки про кадровий склад;
- специфікації товарів (перелік товарів і послуг, які планує випускати підприємство, їх кількість, якісні характеристики, сорт, марка та ін.);
- фотографії, копії угод і контрактів, прейскуранти (довідник про ціни на товари, послуги, продукцію);
- патентна документація, фінансові документи (баланс руху грошових коштів за 1 і 5 років, розрахунок валового прибутку, розрахунок і аналіз фінансових коефіцієнтів);
- зразки рекламних матеріалів, дані інвентаризації та ін.

5.3. Структура і зміст бізнес-плану.

Основними структурними елементами бізнес-плану є:

1. Вступна частина (Обсяг приблизно 2–2,5 сторінки). Містить коротку характеристику пропонованого проєкту, товарів і послуг, які планується випускати, постачальників матеріалів, сировини та виробів, що комплектуються, ринки збуту, ретельну оцінку витрат, збитків і прибутку, використання останніх і т. ін.

2. Загальна характеристика підприємства. Передбачає зазначення його організаційно-правової форми, дати та місця реєстрації, прізвищ засновників, інформацію про виникнення підприємства (викуплено засновниками або побудовано, було дочірнім підприємством, планує продовжувати попередні обсяги виробництва або збільшувати їх та ін.). Таку

характеристику призводять в динаміці, з охопленням періоду останніх п'яти років.

3. Опис підприємницької діяльності (бізнесу). У ньому спочатку відзначають сферу діяльності підприємства (виробництво, наукова діяльність, торгівля і т. ін.), потім аналіз стану справ в галузі, потенційних конкурентів і споживачів. Після цього визначають характер виробництва (сезонний, постійний, розраховане на масове виробництво дешевих товарів або найдорожчих, але високої якості й в менших обсягах та ін.). На підставі цього обґрунтовують потреби в кредитах або інвестиціях, терміни їх отримання, величину очікуваного прибутку від інвестицій.

4. Характеристика товару або послуги. Передбачає короткий комплексний аналіз якості товарів і послуг, які планує випускати й надавати підприємство, або відповідь на питання: «яку продукцію виробляти?». До параметрів якості товару відносять його техніко-економічні характеристики, надійність, довговічність, екологічність, естетичність та ін. Завдяки чому з'ясовують їх відмінність від товарів і послуг – аналогів, переваги для споживачів (в ціні або споживчі властивості). Крім того, в цьому розділі зазначають наявні на підприємстві патенти, ліцензії, характеризують приміщення під офіс і його оснащення комп'ютерною технікою тощо.

5. Виробничий план. Містить опис виробничого процесу, технології виробництва, виробничих приміщень, рівня техніки, зазначають наявність підприємств-суміжників, постачальників сировини й матеріалів, розташування підприємства, транспортну й комунікаційну інфраструктуру та ін. Зокрема, характеризують підрозділи підприємства, послідовність технологічного циклу, рівень безпеки виробництва, його екологічність (вплив на забруднення навколишнього середовища).

6. План маркетингу. Передбачає:

а) коротку характеристику стратегії маркетингу (визначення цілей, планування й організацію маркетингових заходів, засобів досягнення

поставленої мети, способів стійкого просування кожного з товарів і послуг на конкретний ринок, тактики конкурентної боротьби й т. ін.);

б) комплексний аналіз ринку (основних конкурентів підприємства в даній галузі, їх сильних і слабких сторін, обґрунтування прогнозу розвитку конкуренції, постачальників, якості законодавства, впливу державного регулювання, розрахунки обсягів запланованих продажів та ін.);

в) аналіз цінової політики, залежно від життєвого циклу товару, просування його, що передбачає розробку збутової політики та шляхів її реалізації.

7. Організаційний план. Містить дані про управлінський апарат підприємства (перш за все про керівників безпосереднього виробництва, служби маркетингу, фінансів, начальника відділу кадрів); про організаційну структуру управлінського апарату (взаємодія різних служб і підрозділів); про контроль і координацію їх діяльності; про засновників, а також зміни, які доцільно провести у зв'язку зі зміною плану виробництва та інших частин бізнес-плану, тобто вибір стратегії управління та методів її реалізації.

8. Оцінка ризику й страхування. Передбачає визначення ступеня ризикованості даного виду підприємницької діяльності (бізнесу), зокрема демонструють його слабкі сторони. З цією метою призводять класифікацію можливих ризиків (постачальницько-збутові, виробничі, інвестиційні, кредитні, відсоткові, маркетингові та ін.), їх імовірність, оцінку прогнозованого збитку, основні заходи з управління ризиками, зокрема щодо їх нейтралізації. Специфічним видом ризику є поява нових, вдосконалених технологій, що призводить до морального старіння існуючих засобів праці, зростання витрат виробництва (порівняно з підприємством, що конкурує), а отже, до проблем при збуті продукції. З метою нейтралізації окремих ризиків вказують всі види їх страхування, страхові компанії, умови й терміни страхування, відзначаючи назви страхових компаній, номери страхових полісів.

9. Фінансовий план. Містить статистичне (цифрове) обґрунтування попередніх розділів бізнес-плану. Основними фінансовими й обліковими документами, в яких втілюється статистичне обґрунтування, є план доходів і витрат; план грошових надходжень і платежів; прогноз обсягів очікуваного прибутку, інвестицій, розміру дивідендів (якщо це відкрите акціонерне товариство), зовнішніх позик; оперативні плани (звіти) для кожного товару і ринку за кожен період; балансовий звіт, в якому підбивають підсумок діяльності підприємства.

10. Юридичний план. Передбачає засоби захисту інтелектуальної власності, надання юридичних консультацій окремим підрозділам, підприємствам, партнерам, а також захист інтересів підприємства перед постачальницько-збутовими підприємствами, кредиторами та іншими юридичними особами.

Контрольні питання

1. Сформулюйте головну мету бізнес-планування.
2. Назвіть основні розділи бізнес-плану, їхній зміст.
3. Який зміст резюме бізнес-плану та його значення при розгляді проекту?
4. Як провести аналіз ринку збуту при складанні бізнес плану?
5. Які висувуються вимоги до команди, яка складає бізнес-план?

Тема 6

Кадри та оплата праці у підприємницькій діяльності

6.1. Склад і структура персоналу на підприємстві. Аналіз показників.

6.2. Трудовий договір в Україні: визначення та основні характеристики.

6.3. Форми та системи оплати праці.

6.1. Склад і структура персоналу на підприємстві. Аналіз показників.

Персонал підприємства – це сукупність всіх працівників підприємства або їх частина, які об'єднані професійною підготовкою і (або) мають досвід практичної роботи. Крім постійних працівників, у діяльності підприємства можуть брати участь інші працездатні особи на основі тимчасового трудового договору (контракту).

Кадри – це сукупність постійних (штатних) працівників підприємства, посади яких передбачені штатним розписом.

Оскільки багато підприємств, крім основної діяльності, виконують функції, які не відповідають головному їх призначенню, всіх працівників ділять на дві групи (рис. 6.1).

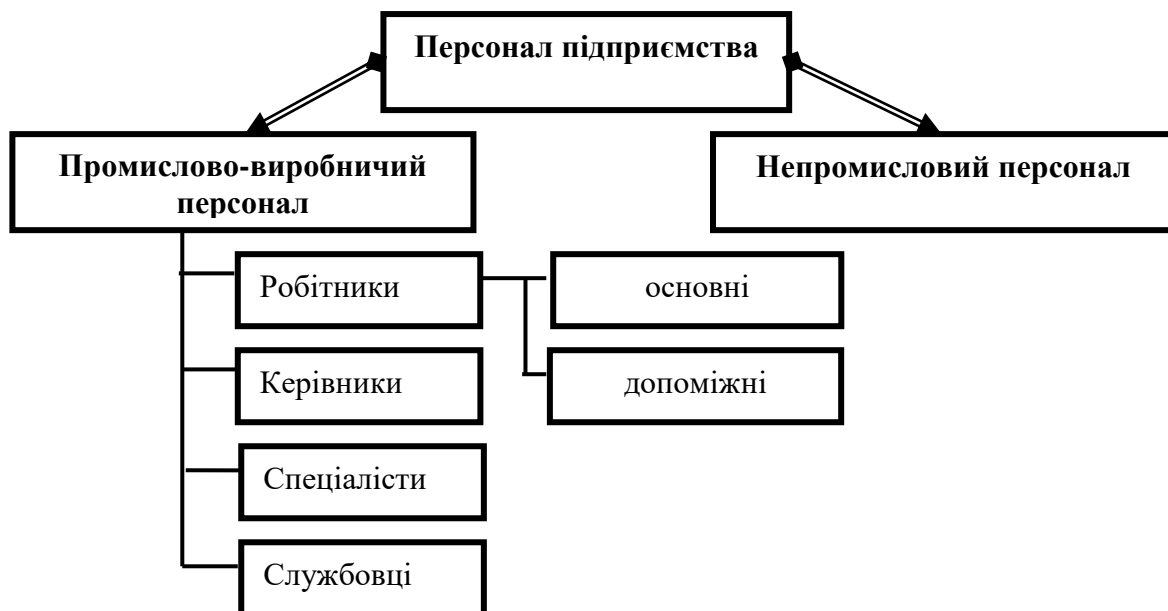

Рисунок 6.1 – Склад працівників підприємства

Важливим напрямом класифікації персоналу підприємства є його розподіл за професіями та спеціальностями.

Професія – це вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок.

Спеціальність – це більш-менш вузький різновид трудової діяльності в межах професії.

Класифікація працівників за кваліфікаційним рівнем базується на їх можливостях виконувати роботи відповідної складності.

Кваліфікація – це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій відповідної складності.

За рівнем кваліфікації робітники також діляться на чотири групи, виконують різні за складністю роботи та мають неоднакову професійну підготовку (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Групи робітників за рівнем кваліфікації, виконуваних робіт і термінів підготовки

Кваліфікаційні групи	Основні виконувані роботи	Термін підготовки (стажування), досвід
Висококваліфіковані	Особливо складні та відповідальні роботи (ремонт і налагодження складного устаткування, виготовлення меблів і т. д.)	більш 2–3 років, періодичне стажування, великий практичний досвід роботи
Кваліфіковані	Складні роботи (метало- та деревообробні, ремонтні, слюсарні, будівельні і т. д.)	роки, значний досвід роботи
Малокваліфіковані	Нескладні роботи (апаратурні, технічний нагляд та ін.)	кілька тижнів, певний досвід роботи
Некваліфіковані	Допоміжні та обслуговуючі (вантажники, гардеробники, прибиральниці та ін.)	вимагає спеціальної підготовки

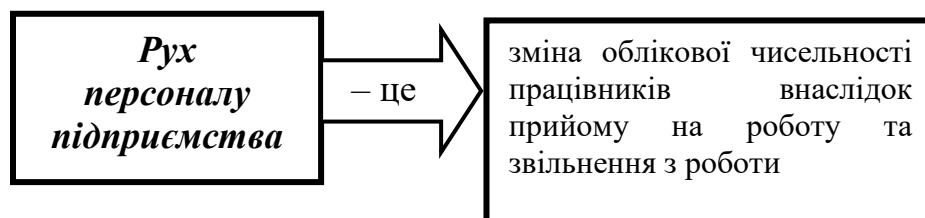

Рисунок 6.2 – Поняття руху персоналу підприємства

В обліковий склад працівників включаються всі постійні, тимчасові й сезонні працівники даного підприємства. Окремо відображуються сумісники, в

наказі про зарахування на роботу яких має бути зазначено, що тривалість їх робочого дня не повинна перевищувати 50 % робочого часу, встановленого законом для даної категорії працівників (трудові книжки сумісників повинні знаходитися за місцем їх основної роботи). В обліковий склад не включаються працівники, які працюють за договорами підряду, а також особи, які залучаються для виконання випадкових разових робіт, учні профтехучилищ, особи, які проходять виробничу практику та стажування без зарахування на штатні посади з відповідною виплатою зарплати, та ін.

Облікова кількість працівників встановлюється на кожен календарний день періоду. При цьому на кожен день враховується кількість явок і неявок на роботу. Кількість працівників, які перебувають у списках у святкові та вихідні дні, вважається такою, що дорівнює даним за попередній день.

Середньооблікова кількість визначається як сума облікової кількості працівників за всі дні місяця, поділена на число календарних днів місяця. Ця ж величина може бути отримана, якщо розділити кількість явок і неявок за весь місяць на число календарних днів у місяці.

Кількість працівників окремих підприємств і організацій постійно змінюється в часі. Ці зміни відбуваються внаслідок прийому на роботу і звільнення з роботи.

Кількість працівників, які постійно працювали протягом звітного періоду на даному підприємстві, визначається як різниця між обліковою кількістю працівників на початок періоду і кількістю тих, хто звільнилися з їх числа протягом періоду.

Для оцінки інтенсивності руху робочої сили підприємства використовуються відносні показники:

◆ коефіцієнт обороту по прийому на роботу:

$$K_{\Pi} = \frac{Ч_n}{\bar{Ч}}, \quad (6.1)$$

де $Ч_n$ – число працівників, які прийняти за період;

$\bar{Ч}$ – середньооблікова кількість за той же період;

$$\blacklozenge \text{ коефіцієнт обороту з вибуття: } K_B = \frac{Q_6}{\bar{Q}}, \quad (6.2)$$

де Q_6 – число працівників, які звільнені за період;

$\bar{Q}$ – середньооблікова кількість за той же період;

◆ для оцінки ситуації з зайнятістю використовується коефіцієнт заміщення робочої сили:

$$K_3 = \frac{Q_n}{Q_6}. \quad (6.3)$$

У тому випадку, якщо цей коефіцієнт більше ніж 1, то відбувається не тільки відшкодування втрат робочої сили у зв'язку зі звільненням, а й збільшення кількості зайнятих на підприємстві. Якщо даний показник менше ніж 1, то це свідчить про те, що скорочується кількість зайнятих на підприємстві місць, і якщо при цьому мова йде не про окремо підприємство або галузь, а про економіку в цілому, то ця ситуація призводить до збільшення безробіття;

◆ для аналізу ступеня стабільності трудових колективів може бути використаний коефіцієнт сталості складу:

$$K_{PC} = \frac{Q_{nc}}{Q_k}, \quad (6.4)$$

де Q_{nc} – число працівників, які працювали весь звітний період;

Q_k – облікова кількість працівників на кінець періоду.

6.2. Трудовий договір в Україні: визначення та основні характеристики.

Трудовий договір – це документ, який містить перелік прав і зобов'язань, як працівника, так і його наймача, а також регламентує всі аспекти відносин у процесі трудової діяльності. По суті, це двостороння угода між найманим працівником і його роботодавцем, в рамках якого прописані такі категорії:

- обсяг роботи, що надається роботодавцем і виконується працівником;
- характер й особливості роботи, яка виконується (інакше кажучи: за що працівникові будуть платити, а за що – ні);
- відповідність кваліфікації працівника займаній посаді (вимоги щодо професійної придатності пред'являються ще при співбесіді, але документально підтверджуються в цьому договорі);

- службові обов'язки й компетенції (відповідно до посадової інструкції);
- згоду з боку працівника дотримуватися правил, які визначені внутрішньою політикою компанії (робочий розпорядок, уніформа або дрес-код, дотримання конфіденційності та ін.);
- як, коли й в якій формі відбувається оплата праці, а також як відбуваються преміальні та заохочувальні виплати;
- забезпечення працівника обладнанням робочим місцем і спеціальною формою (якщо це потрібно);
- роботодавець зобов'язується забезпечувати виконання норм трудового законодавства та умов, прописаних у колективному договорі.

Цей перелік можна доповнити умовами соціальних гарантій працівнику (відпустка, лікування, навчання, перекваліфікація і т. д.), але трудовий договір складається на підставі колективної угоди, в якій всі ці нюанси прописані детально. Новому працівникові при оформленні дають можливість ознайомитися з умовами колективного договору, який обов'язково повинен бути на підприємстві в друкованому варіанті.

Перелік, обсяг і характер роботи може бути не вказано в трудовому договорі, якщо працівник зарахований до штату. У цьому випадку службові обов'язки штатної одиниці детально прописані в посадовій інструкції.

У Кодекс Законів про працю (КЗпП України) (ст. 21) говориться, що трудовий договір укладається між працівником (фізична особа) і роботодавцем, який може бути:

- фізичною особою, яка веде підприємницьку діяльність;
- юридичною особою (підприємства, організації, установи і т. д.);
- самозайнятою особою (особа, яка здійснює приватну адвокатську, лікарську, нотаріальну, письменницьку та іншу практику).

Підписи під трудовою угодою проставляють працівник і уповноважений представник роботодавця. Таким представником, найчастіше, є керівник підприємства/організації.

У КЗпП України детально описує законодавчі норми трудового договору. Якщо необхідно ознайомитися з першоджерелом, слід звернутися до Глави 3 КЗпП України «Трудовий договір».

За тривалістю і характером трудова угода може бути:

- 1) безстроковою;
- 2) строковою (на певний термін);
- 3) для виконання певного обсягу робіт.

Строковий трудовий договір укладається через особливості виконуваної роботи, з огляду на інтереси працівника або інші, передбачені законодавством причини.

Існує ще одна категорія цього документа – контракт, який укладається на певний термін і передбачає низку особливостей, як-то:

- неможливість звільнення за власною ініціативою;
- ширші підстави для звільнення працівника (наприклад, упущення при зберіганні матеріальних цінностей, неналежне виконання службових обов'язків і т. д.);
- при звільненні працівнику виплачується мінімальна компенсація тощо.

Контракт завжди укладається у письмовій формі на відміну від трудового договору, який може бути у вигляді усної угоди.

За формою трудові договори поділяються на:

- усні;
- письмові.

Найбільш поширені – це договори на паперовому носії та скріплені підписами сторін. У статті 24 КЗпП наводиться перелік умов, за яких складання письмової трудової угоди обов'язково:

- якщо того бажає працівник;
- якщо відбувається організований прийом співробітників;
- якщо на роботу приймається особа, яка не досягла повноліття;
- якщо передбачувана робота проводиться в небезпечних районах і пов'язана з ризиком для здоров'я;

- в інших випадках, прописаних законодавством (докладніше – в статті 24 КЗпП).

Віковий ценз при прийомі на роботу прописаний в статті 188 КЗпП і зводиться до 16-річного віку. У деяких випадках при отриманні згоди від батьків підліток може бути залучений до роботи у віці від 14 років. При цьому укладення трудового договору в письмовій формі обов'язково. Також для низки посад законодавство обмежує мінімальний вік 18 роками.

Важливо знати, що в умовах цього документа не повинно бути вимог/норм/правил, які суперечать чинному законодавству. Це стосується умов роботи, оплати праці, соціальних гарантій тощо.

Підстави для відмови в укладанні трудової угоди:

- вік претендує на роботу нижче допустимого (менше ніж 16 років, в деяких випадках – менше ніж 18 років);

- якщо у претендента є медичні протипоказання, і він не може виконувати певну роботу;

- наявність у потенційного працівника судового рішення про заборону займати певні посади (наприклад, для держслужбовців, для посад, пов'язаних із матеріальною відповідальністю);

- якщо на підприємстві внутрішня політика обмежує спільну роботу родичів, а здобувач на посаду має родинні зв'язки з кимось зі співробітників;

- відмовити в укладенні договору можуть внаслідок невідповідності рівня професійної кваліфікації працівника вимогам, які висуває роботодавець.

Якщо відбувається переведення працівника на нове місце роботи, то відмова в укладенні трудового договору неприпустима (див. статтю 24 КЗпП).

Робота за трудовою угодою повинна відповідати двостороннім інтересам і відповідати законодавству про працю. Цей документ є гарантією нормальних цивілізованих трудових відносин між працівником і роботодавцем і виключає можливі непорозуміння при виникненні спірних ситуацій.

Типовий трудовий договір містить обов'язкові атрибути, такі як:

- найменування сторін;

- загальні положення і зобов'язання сторін;
- відомості про оплату і соціальні гарантії;
- регламент робочого часу (інформація про відпустку, вихідні та святкові дні);
- робота у відрядженнях (якщо є);
- професійне навчання, участь у семінарах, курсах підвищення кваліфікації;
- термін дії договору;
- підстави для припинення дії трудової угоди;
- пролонгація договору;
- політика конфіденційності;
- дата складання;
- підписи сторін.

6.3. Форми та системи оплати праці.

Оплата праці працівників – це ціна трудових ресурсів, які залучені до трудового процесу.

З одного боку, оплата повинна компенсувати витрати фізичних та інтелектуальних сил працівника, з іншого боку, працівник не повинен відчувати себе ущемленим, порівнюючи оплату своєї праці з оплатою аналогічної праці на спорідненому підприємстві.

Кожного підприємця обмежує низка зовнішніх факторів:

- встановлений державою мінім рівень заробітної плати;
- умова договору між підприємцем і трудовим колективом;
- вимоги профспілкових комітетів.

При організації оплати праці підприємець повинен:

- ♦ визначити форму і систему оплати праці працівників свого підприємства;
- ♦ розробити систему посадових окладів для службовців, фахівців, управлінського персоналу;

♦ виробити критерії та визначити розміри доплат.

Найбільшого поширення на підприємствах різних форм власності отримали дві форми оплати праці:

- відрядна – оплата за кожну одиницю продукції або виконаний обсяг робіт;
- погодинна – оплата за відпрацьований час, але не календарний, а нормативний, що передбачено тарифною системою.

Погодинна форма оплати використовується в тих випадках, коли результати праці працівників не піддаються точному обліку, а регламентуються як «коло обов'язків» (робочі конвеєрів, автоматичних ліній, службовці).

Складовими елементами тарифної системи є:

- 1) тарифна ставка – абсолютний розмір величини оплати праці різних груп і категорій працівників за одиницю часу (можуть бути годинні та денні);
- 2) тарифна сітка – служить для встановлення співвідношення в оплаті праці залежно від рівня кваліфікації. Це сукупність тарифних розрядів і відповідних тарифних коефіцієнтів.

Погодинна форма оплати праці має 2 системи: просту погодинну і погодинно-преміальну.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттям «персонал підприємства» та «кадри».
2. Назвіть показники для аналізу робочої сили на підприємстві.
3. Які категорії включає трудовий договір?
4. Якими особливостями характеризується трудовий договір?
5. Назвіть форми та системи оплати праці та їх характеристики.

П Р А К Т И К У М

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 1

Тест 1: «Оцінювання власних підприємницьких здібностей»

Використання тесту полягає в тому, щоб дати короткі відповіді «так» або «ні» на питання, наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Питання тесту «1» та можливі відповіді на них

Питання	Зміст питання	Відповіді на питання	
		Так	Ні
1	Чи вмієте Ви доводити розпочату справу до кінця, незважаючи на всі перешкоди?		1
2	Чи вмієте Ви наполягати на прийнятому рішенні і Вас нелегко переконати?		2
3	Чи любите Ви брати на себе відповідальність, керувати?		3
4	Чи користуєтесь Ви повагою та довірою колег?		4
5	Ви здорові?		5
6	Чи готові Ви працювати від зорі до зорі, не отримуючи негайної віддачі?		6
7	Чи любите Ви спілкуватися та працювати з людьми?		7
8	Чи вмієте Ви переконувати і заражати інших своєю впевненістю у правильності вибраного шляху?		8
9	Чи зрозумілі Вам ідеї і думки інших?		9
10	Чи є у Вас досвід роботи у сфері, в якій Ви хочете розпочати свою справу?		10
11	Чи ознайомлені Ви з правилами оподаткування та веденням бухгалтерського обліку?		11
12	Чи буде у Вашому місті або регіоні попит на товар або послугу, які Ви збираєтесь запропонувати?		12
13	Чи є у Вас базова підготовка у сфері маркетингу і фінансів?		13
14	Чи добре йдуть справи у Вашому місті в інших підприємців Вашого профілю?		14
15	Чи є у Вас приміщення, яке можна орендувати?		15
16	Чи маєте Ви достатні кошти, щоб підтримати своє підприємство протягом першого року його існування?		16
17	Чи маєте Ви достатній початковий капітал? Чи є у Вас можливість залучати до фінансування власної справи рідних і знайомих?		17
18	Чи є у Вас постачальники необхідних Вам матеріалів?		18
19	Чи є у Вас фахівці, що мають досвід і знання, яких не вистачає Вам?		19
20	Чи впевнені Ви у тому, що мати власну справу – це основна Ваша мрія?		20

Тест 2: «Оцінювання ймовірних можливостей стати підприємцем»

Використання тесту полягає у виборі з трьох запропонованих варіантів відповідей одного, який найбільше відповідає вашим уявленням.

- 1. Яким способом найлегше робити гроші?**
  - а) багато працювати, бути добре інформованим, ризикувати і, звичайно, вкладати гроші, що є, у власну справу;
  - б) сподіватися на «дядечкову» спадщину, спробувати щастя в лотереї;
  - в) постійно робити власну кар'єру, пройти всі її рівні аж до керівника фірма, або зайнятися політикою.
- 2. Який персонаж Уолта Діснея викликає у Вас найщирішу посмішку?**
  - а) Дональд Дак;
  - б) Густав Ганс;
  - в) Догобер Дак.
- 3. Яка велична прибутку може, на Вашу думку, спонукати дуже багату людину укласти підприємницьку угоду?**
  - а) від півмільйона до мільйонів доларів;
  - б) до десяти мільйонів доларів;
  - в) десять мільйонів доларів і вище.
- 4. Чи відома Вам так звана гра «за листом»? Кладете до конверта невелику суму, шукаєте жертву, яка також платить, і, нарешті, Ваше капіталовкладення повертається до Вас багаторазово збільшеним. Яку роль Ви готові при цьому відігравати?**
  - а) не брати участь;
  - б) брати участь і заробляти при цьому;
  - в) бути ініціатором гри.
- 5. З яким із висловлювань, як найчастіше можна почути в спілкуванні між людьми, Ви згодні?**
  - а) чим більше грошей, тим більше задоволення;
  - б) гроші означають владу;
  - в) гроші викликають заздрість.
- 6. Чи хочете Ви, щоб вас згадували різні газети у розділі «Світське життя»?**
  - а) я був би цьому радий;
  - б) ні;
  - в) про мене і так часто пишуть.
- 7. Яким, на Вашу думку, способом можна отримати вигоду від присутності на перегонах?**
  - а) ризикувати високими ставками;
  - б) економити гроші, обмежуючись лише присутністю на перегонах;
  - в) купити коня-переможця.
- 8. Хто, на Вашу думку, має найбільший шанс швидко розбагатіти?**
  - а) режисер, актор, письменник, художник, спортсмен;
  - б) адвокат, маклер, лікар, політик;
  - в) глава фірми, видавець.
- 9. Керуючись власним досвідом та досвідом своїх друзів, визначить, як Ви ставитесь до бізнесу між приятелями?**
  - а) я готовий позичати приятелям гроші – коли-небудь і вони дадуть мені в борг;
  - б) гроші і дружба несумісні;
  - в) я готовий брати в борг у друзів, але не давати.
- 10. Уявіть собі, що у Вас є дуже багато грошей. Якщо б вам вдалося стати мільйонером, відчули б Ви від цього життєву насолоду?**
  - а) звичайно, так;
  - б) я б продемонстрував свою насолоду усім тим, хто мені не довіряв або дивився на мене зверхньо;
  - в) ні.
- 11. Подумайте, куди б Ви вклали свої мільйони, якби вони з'явилися у Вас?**
  - а) у нерухомість, майно, збирання предметів мистецтва;
  - б) в акції та інші цінні папери;
  - в) зроблю так, як вирішить моя дружина (чоловік).

Тест 3: «Чи можете Ви займатися підприємницькою діяльністю самостійно?»

Використання тесту полягає в тому, щоб дати відповіді на питання, наведені в табл. 1.2. Варіантами відповідей можуть бути «так», «ні» або «важко відповісти».

Таблиця 1.2 – Питання тесту «3» та можливі відповіді на них

Питання	Зміст питання	Відповіді на питання		
		Так	Важко відповісти	Ні
1	Чи є у Вас достатні професійні знання для роботи у вибраній галузі?			
2	Чи відважитесь Ви розподілити роботу серед підлеглих, залишивши собі тільки найважливішу?			
3	Чи можете Ви сформувати портфель замовлень, спрогнозувати фінансовий стан фірми?			
4	Чи довіряєте Ви собі так сильно, що не будете звертатися за допомогою до фахівців фірми з окремих питань?			
5	Чи будете Ви контролювати виконання доручень?			
6	Чи довіряєте Ви підлеглим вибирати метод виконання роботи?			
7	Чи вважаєте Ви витрати коштів на підвищення кваліфікації працівників вигідним вкладанням капіталу?			
8	Чи маєте Ви достатньо чітку уяву про свою діяльність на найближчі рік або два?			
9	Якщо Вам доведеться ділити дохід з партнерами по бізнесу, чи впевнені Ви, що збережете з ними дружні відносини?			
10	Чи будете Ви давати тверді обіцянки, якщо у Вас немає впевненості в їх виконанні?			
11	Чи згодні Ваші родичі з Вашими намірами зайнятися підприємницькою діяльністю?			
12	Чи здатні Ви, якщо будете сильно зайняті, знайти час на обмірковування перспективних питань?			
13	Чи є у Вас достатні кошти для відкриття своєї справи?			
14	Чи робите Ви записи про те, що хочете зробити?			
15	Чи плануєте свій робочий день?			
16	Чи будете Ви відмічати досягнення своїх підлеглих?			
17	Чи здатні Ви приховувати своє роздратування від людей, які Вас оточують?			
18	Чи цікавитесь Ви справами аналогічних виробництв?			
19	Чи не будете Ви боятися отримати прибуток більший, ніж у конкурентів?			
20	Чи вивчали Ви існуючу систему оподаткування в країні?			
21	Чи враховуєте Ви те, що Ваші партнери з підприємницької діяльності не завжди можуть бути відвертими з Вами?			

Тест 4: «Чи здатні Ви дотримуватись службової етики?»

Використання тесту полягає в тому, щоб дати найточнішу відповідь на твердження, які наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Твердження тесту «3» та можливі відповіді на них

Питання	Зміст твердження	Варіанти відповідей		
		Абсолютно згоден	Згоден в цілому	Не згоден
1	Швидше за все працівники фірми не повідомляють керівництву про свої помилки та упущення			
2	Буває, що керівник повинен в інтересах фірми порушити умови контрактів, зокрема, не виконувати правила техніки безпеки			
3	Не завжди треба дотримуватись точності в звітності про витрати, достатньо приблизних цифр			
4	Іноді можна приховати неприємну інформацію від начальства			
5	Необхідно діяти так, як наказує керівник, хоча у Вас є сумніви в правильності його дій			
6	У випадку необхідності в робочий час можна зайнятись і власними справами			
7	Іноді треба затримати працівника після роботи для того, щоб він закінчив виконання завдання			
8	Можна скористатись службовим телефоном для вирішення власних питань, якщо лінія зв'язку вільна			
9	Підприємець орієнтується на кінцеву мету будь-якими способами			
10	Якщо для укладення контракту потрібен хороший банкет, то це треба зробити			
11	Без порушень існуючих інструкцій жити неможливо			
12	Якщо касир дає здачу неповністю – це недопустимо			
13	Іноді можна скористатись копіювальною машиною фірми у власних цілях			
14	Можна забрати з роботи додому деякі канцелярські товари, що належать фірмі, де я працюю			
15	Треба поважати не людину, а її посаду			
16	Свого колегу по роботі слід розглядати як конкурента на вищу посаду, йому не можна довіряти повністю			
17	Іноді, коли немає начальника, можна йти додому раніше, оскільки я вже виконав завдання			
18	Можна іноді запізнюватись на роботу, адже транспорт погано працює			
19	Коли вас призначають директором (заступником) фірми, Ви не змінюєте своїх колишніх колег-приятелів на нових з урахуванням вже інших інтересів			

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 2

В таблиці 2.1 наведені дані про суб'єкт підприємницької діяльності, який потрібно створити. Керуючись даними таблиці 2.1, потрібно:

- 1) вибрати варіант завдання та визначити його зміст;
- 2) написати статут підприємства, яке планується створити.

Таблиця 2.1 – Початкові дані для виконання завдання

Варіант	Організаційно-правова форма суб'єкта підприємницької діяльності	Число засновників		Величина статутного фонду, тис. грн	Вид діяльності
		юридичні особи	фізичні особи		
A	1	2	3	4	5
1	Акціонерне товариство (закрите)	3	4	50000	Виробництво автомобілів
2	Товариство з обмеженою відповідальністю	1	5	400	Торговельна діяльність
3	Приватне підприємство	-	1	21	Юридичні послуги
4	Виробничий кооператив	-	6	55	Будівельні послуги
5	Акціонерне товариство (відкрите)	4	2	30000	Виробництво меблів
6	Повне товариство	-	8	95	Будівництво індивідуального житла
7	Підприємство об'єднання громадян	1	-	100	Медичні послуги
8	Товариство з додатковою відповідальністю	-	10	150	Ломбард
9	Командитне товариство	-	6	8200	Виробництво посуду
10	Товариство з обмеженою відповідальністю	2	9	320	Ремонт одягу
11	Приватне підприємство	-	2	80	Освітнянські послуги
12	Командитне товариство	-	5	30	Рекламні послуги
13	Акціонерне товариство (відкрите)	8	5	9000	Страхові послуги
14	Державне комерційне підприємство	1	-	4000	Перевезення вантажів
15	Комунальне підприємство	1	-	100	Перевезення пасажирів
16	Товариство з додатковою відповідальністю	-	4	150	Виготовлення золотих виробів

Продовження табл. 2.1

A	1	2	3	4	5
17	Акціонерне товариство (закрите)	6	5	20000	Торгівля цінними паперами
18	Повне товариство	-	10	3800	Аудиторські послуги
19	Приватне підприємство	-	1	15	Виготовлення виробів із металу
20	Виробничий кооператив	-	7	10	Вирощування овочів
21	Казенне підприємство	1	-	11600	Виробництво танків
22	Приватне підприємство	-	3	15	Консалтингові послуги
23	Підприємство об'єднання громадян	1	-	50	Виготовлення спортивного інвентарю
24	Товариство з додатковою відповідальністю	-	8	340	Ріелторські послуги
25	Акціонерне товариство (відкрите)	6	3	35500	Будівництво залізниці
26	Товариство з обмеженою відповідальністю	4	7	1800	Туристичні послуги
27	Повне товариство	-	8	32	Маркетингова діяльність
28	Командитне товариство	-	4	75	Автосервіс
29	Акціонерне товариство (закрите)	4	6	4320	Видавнича діяльність
30	Комунальне підприємство	1	-	170	Ремонт теле- та радіоапаратури

ПРИМІТКА! Для завдань, які передбачають створення повного або командитного товариства, замість статуту потрібно написати засновницький договір.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 3

Керуючись даними завдання 2, яке було наведено в табл. 2.1, необхідно:

1) заповнити Заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи (форма № 1), яку планується створити та зареєструвати;

2) зробити висновки.

ПРИМІТКИ!

• Виписки із чинних в Україні класифікаторів форм власності (ДК 001:2004) та організаційно-правових форм господарювання (ДК 002:2004) наведені в таблицях 3.1 та 3.2.

• найменування та назву підприємства; відомості про засновників, їх місцезнаходження або місце проживання, інші відомості, що заносяться до Заяви, визначити самостійно.

Таблиця 3.1 – Виписки із класифікатора форм власності (ДК 001:2004)

Форма власності	Код КФВ
Приватна форма власності	10
Колективна	20
Державна корпоративна власність	30
Державна власність	31
Комунальна власність	32
Комунальна корпоративна власність	33

Таблиця 3.2 – Виписки із класифікатора організаційно-правових форм господарювання (ДК 002:2004)

Назва організаційно-правової форми господарювання	Код КОПФГ
Приватне підприємство	120
Державне підприємство	140
Казенне підприємство	145
Комунальне підприємство	150
Дочірнє підприємство	160
Підприємство об'єднання громадян	180
Відкрите акціонерне товариство	231
Закрите акціонерне товариство	232
Товариство з обмеженою відповідальністю	240
Товариство з додатковою відповідальністю	250
Повне товариство	260
Командитне товариство	270
Виробничий кооператив	310
Споживчий кооператив	330

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 4

4.1. Вартість і нормативний строк окремої групи обладнання підприємства становлять 480 млн грн і 10 років.

Визначити норму амортизації, суму амортизаційних відрахувань через 3 роки, а також залишкову вартість *ОЗ*, використавши різні методи нарахування амортизації (прямолінійний, за залишковою вартістю, кумулятивний).

Зробити висновки.

4.2. Бурильний верстат, первісна вартість якого становила 18000 грн, було списано з ліквідаційною вартістю 4500 грн, щорічна сума амортизації становила 2500 грн.

Визначити норму амортизації для приведених умов, а також для того випадку, якщо амортизаційний строк служби зменшиться на 2 роки.

Зробити висновки.

4.3. Вартість й амортизаційні відрахування *ОЗ* підприємства характеризуються такими даними:

Групи основних засобів	Вартість <i>ОЗ</i> , млн грн	Сума амортизаційних відрахувань, млн грн
Будівлі та споруди	22,5	9,5
Робочі машини й обладнання	42,8	20,4
Силові машини й обладнання	11,2	4,1
Транспортні засоби	19,2	8,2
Інструмент та інвентар	2,1	1,4
Інші основні засоби	4,8	3,0

Визначити ступінь фізичного спрацювання *ОЗ* у кожній групі і в підприємстві в цілому.

Зробити висновки.

4.4. У таблиці 4.4 наведено первинні показники для оцінки *ОЗ*, інших ресурсів і результатів діяльності ПрАТ «Сигма».

Таблиця 4.4 – Основні показники руху, стану і використання основних засобів ПрАТ «Сигма»*

Показники	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
Первісна вартість основних засобів, тис. грн:			
– на початок року;	232520,9	251475,0	
– на кінець року	269715,6	279220,0	
Надійшло нових основних засобів, тис. грн	30284,5	31543,0	
Вибуло основних засобів, тис. грн	2490,2	3842,0	
Залишкова вартість основних засобів на кінець року, тис. грн	170538,8	158899,0	
Знос основних засобів на кінець року, тис. грн	99176,8	120321,0	
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	393305,2	446808,0	
Чистий дохід, тис. грн	327754,3	373211,0	
Чистий прибуток, тис. грн	15796,6	21626,0	
Середня облікова кількість працівників, осіб	1059	761	

* Сформовано на основі фінансової звітності ПрАТ «Сигма».

Визначити для ПрАТ «Сигма»:

- 1) показники руху ОЗ;
- 2) показники стану ОЗ;
- 3) показники використання ОЗ;
- 4) показники ефективності використання ОЗ.

Зробити висновки.

4.5. У таблиці 4.5 наведено вхідні показники для аналізу оборотності активів ПрАТ «Сигма».

Таблиця 4.5 – Показники аналізу оборотності активів ПрАТ «Сигма»* (тис. грн)

Показники	Базовий рік	Звітний рік
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	327754,3	373211,0
Середньорічна вартість активів	252365,6	263661,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	295383,0	330032,0
Середня вартість запасів	33672,3	57786,5
Середня величина дебіторської заборгованості	56186,7	44499,0

* Сформовано на основі фінансової звітності ПрАТ «Сигма».

Визначити показники оборотності активів ПрАТ «Сигма».

Зробити висновки.

4.6. У таблиці 4.6 наведено базові показники для аналізу рентабельності ПрАТ «Сигма».

Таблиця 4.6 – Базові показники для розрахунку рентабельності ПрАТ «Сигма»* (тис. грн)

Показники	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
Валовий прибуток	32371,3	43179,0	
Виручка від реалізації продукції	393305,2	446808,0	
Собівартість від реалізації продукції	295383,0	330032,0	
Чистий прибуток	15796,6	21626,0	
Середньорічна вартість власного капіталу	199055,5	244483,0	
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	23856,5	28702,0	
Середньорічна вартість всього капіталу	252365,5	263661,0	
Фінансовий результат від операційної діяльності	247135,6	28869,0	
Витрати операційної діяльності	306100,8	370833,0	

* Сформовано на основі фінансової звітності ПрАТ «Сигма».

Визначити для ПрАТ «Сигма»:

- 1) рентабельність продажу;
- 2) рентабельність продукції;
- 3) рентабельність власного капіталу;
- 4) рентабельність всього капіталу;
- 5) рентабельність операційної діяльності.

Зробити висновки.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 5

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗРАХУНКОВОГО ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ»

Відповідно до навчальних планів спеціальностей 071 «Облік і оподаткування» ОПП «Облік і оподаткування» та 051 «Економіка» ОПП «Бізнес-аналітика та міжнародна статистика», ОПП «Економічна аналітика та статистика» студенти денної та заочної форм навчання виконують індивідуальне завдання з дисципліни «Основи підприємництва та міжнародного бізнесу» у 3-му семестрі 2 курсу.

Мета виконання індивідуального завдання – закріплення знань, які отримують студенти у процесі самостійного вивчення навчального матеріалу, а також можливість виявити вміння студентів застосовувати на практиці методику складання бізнес-плану щодо діяльності підприємства.

Під час написання роботи слід використовувати лекційний матеріал т. 5 «Бізнес-планування у підприємницькій діяльності».

ЗАВДАННЯ ЗІ СКЛАДАННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУ

З–1. Складання програми бізнес-плану щодо підприємства, яке буде створено.

З–2. Вступна частина бізнес-плану підприємства.

З–3. Загальна характеристика підприємства.

З–4. Опис підприємницької діяльності (бізнесу).

З–5. Характеристика товару або послуги.

З–6. Виробничий план.

З–7. План маркетингу.

З–8. Організаційний план.

З–9. Оцінка ризику та страхування бізнес-плану підприємства.

- З–10. Фінансовий план.
- З–11. Юридичний план.
- З–12. Формулювання відповідних висновків.

ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗРАХУНКОВОГО ЗАВДАННЯ

Загальний обсяг раціонально складеного бізнес-плану повинен бути до 30 сторінок без додатків.

Робота має бути надрукована комп'ютерним способом на папері формату А4, 14 шрифтом до 30 рядків на сторінці.

Кожна сторінка тексту обмежується полями: верхнє, лівє, нижнє – не менше 20 мм, праве – не менше 10 мм. Відстань між заголовком і текстом має бути 15–20 мм. Слід використовувати стандартний шрифт редактора Microsoft Word: Times New Roman, кегль 14 пт.

Абзацний відступ повинен бути однаковим в усьому тексті роботи й дорівнювати п'яти знакам (1,25 см).

Нумерація сторінок у роботі проставляється наскрізна, включно зі списком використаної літератури та додатками, і починається із титульного аркуша, на якому номер не зазначається. Нумери сторінок проставляються у правому верхньому кутку без крапки в кінці.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, Ы, О, Ч, Ь (наприклад, Додаток А, Додаток Б тощо).

На всі цитати, таблиці, схеми, рисунки, графіки в тексті повинні бути посилання. Кожна таблиця супроводжується порядковим номером.

Посилання в тексті на першоджерела позначаються в квадратних дужках з порядковим номером джерела в списку використаної літератури та із вказівкою на сторінки (наприклад: [15, с. 20–25]).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОЗРАХУНКОВОЇ РОБОТИ

Індивідуально-розрахункова робота студента складається з двох частин: перша – опрацювання теоретичного питання, друга – виконання практичного завдання. Максимальна оцінка за виконання завдань індивідуальної розрахункової роботи – 6 балів.

Виконання завдань оцінюється за такими критеріями:

1) теоретичне питання:

- повнота й ґрунтовність викладу;
- аргументованість тверджень;
- суб'єктне усвідомлення змісту;
- термінологічна коректність;

2) практичне завдання:

- технологічна грамотність;
- методична грамотність;
- обґрунтованість висновків;
- правильність оформлення.

Шкала оцінювання індивідуальної розрахункової роботи

Кількість балів												Разом
З-1	З-2	З-3	З-4	З-5	З-6	З-7	З-8	З-9	З-10	З-11	З-12	6
0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	

З-1, З-2 ... З-12 – складові індивідуального завдання.

ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ 6

6.1. Для вивчення структури персоналу та умов його праці на основі звітності ПрАТ «Сигма» сформовано перелік показників, які наведені в таблиці 6.1. На їх основі здійснити аналіз динаміки, структури та структурних зрушень у складі працівників підприємства та їх розподілу за юридичним статусом у зайнятості.

Таблиця 6.1 – Первинні показники чисельності та складу персоналу
ПрАТ «Сигма»

	Базовий рік	Звітний рік
Облікова кількість штатних працівників на кінець року, осіб	1117	802
у тому числі:		
– кількість жінок	765	528
Кількість працюючих у віці (років)		
– 15–34	303	120
– 35–59	797	653
– пенсійному	17	29
Кількість працюючих інвалідів	70	65
Кількість працівників, зайнятих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам	467	318
Кількість працівників з вищою освітою, всього	365	307
у тому числі за рівнями:		
– неповна і базова освіта;	191	157
– повна вища освіта	174	150
Кількість винахідників і раціоналізаторів	-	-
Навчено новим професіям, всього	64	-
у тому числі:		
– безпосередньо на виробництві	64	-
– у навчальних закладах різних типів за договорами	-	-
Підвищили кваліфікацію, всього	-	-
у тому числі:		
– безпосередньо на виробництві	-	-
– у навчальних закладах різних типів за договорами	-	-
Навчались за кордоном	1	-
Кількість працівників поза облікового складу, всього	30	20
– зовнішні сумісники	6	6
– працюючи за договором цивільно-правового характеру	24	14

6.2. По підприємству є такі дані про чисельність робітників, чол.:

- середньооблікова кількість робітників – 900;
- прийнято робітників за звітний період – 86;
- вибуло у зв'язку з виходом на пенсію, переходом на іншу роботу, навчанням, призовом до армії – 18;
- звільнено за особистим бажанням – 16;
- звільнено за порушення дисципліни праці – 2;
- кількість робітників, які знаходяться в списках увесь рік – 710.

Визначити коефіцієнти:

- обороту з прийому;
- обороту зі звільнення;
- заміщення робочої сили;
- стабільності кадрів.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ»

1. Історія виникнення підприємництва.
2. Міжнародний бізнес в умовах глобалізації.
3. Форми міжнародної підприємницької діяльності.
4. Сучасні напрямки розвитку міжнародного бізнесу.
5. Міжнародний бізнес в основних секторах світової економіки.
6. Іноземні інвестиції – основна умова розвитку міжнародного бізнесу.
7. Сучасні форми міжнародної бізнес-діяльності в основних галузях світової економіки (на прикладі конкретної галузі).
8. Національна специфіка управління міжнародним підприємництвом.
9. Фінанси, банки та кредит. Їхня роль у системі підприємництва.
10. Правовий статус і етика підприємця.
11. Підприємництво та зовнішнє середовище.
12. Комерційна діяльність підприємницьких структур.
13. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств.
14. Роль підприємництва в сучасних умовах ринкових відносин.
15. Розвиток бізнесу в Україні на сучасному етапі.
16. Аналітичне дослідження діяльності підприємств України.

Перелік рекомендованих джерел

1. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 304 с.
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003, чинний з 01.01.2004 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : навч. посіб. / Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця : ВНТУ, 2013. 84 с.
4. Ділові послуги. URL: <https://diloviposlugy.kiev.ua/formi-reyestratsiynih-zaуav>.
5. Донець Л. І. Основи підприємництва. URL: http://p-for.com/book_101.html.
6. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / за заг. наук. керівництвом проф. С. М. Шкарлета; Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів, ЧНТУ, 2017. 205 с.
7. Міжнародний бізнес : навчальний посібник / О. М. Файчук, С. В. Сидоренко. Київ : НУБіП України, 2016. 236 с.
8. Міжнародний бізнес : підручник / за ред. проф. В. А. Вергуна. Київ : ВАДЕКС, 2014. 810 с.
9. Міжнародний бізнес та біржові ринки: конспект лекцій / уклад. Л. Ю. Сагер, Л. О. Сигида. Суми : Сумський державний університет, 2017. 110 с.
10. Мішеніна Н. В., Мішеніна Г. А., Ярова І. Є. Економічний аналіз : навч. посіб. / Сум. держ. ун-т. Суми, 2014. 305 с.
11. Михайленко О. Г., Красніков Д. А. Посібник до вивчення дисципліни «Міжнародний бізнес». Дніпропетровськ : КИТ, 2014. 128 с.
12. Назарова О. Ю., Чуприна О. А. Дослідження функціонування підприємництва в умовах ринкових економічних відносин // Інфраструктура

ринку. Одеса. 2019. № 32. Електронний фаховий науково-практичний журнал з економічних наук. С. 40–46.

13. Назарова О. Ю., Чуприна О. А. Підходи до методики оцінювання конкурентоспроможності продукції // Інфраструктура ринку. Одеса. 2019. № 34. Електронний фаховий науково-практичний журнал з економічних наук. С. 47–52.

14. Назарова О. Ю., Чуприна О. А. Оцінка та аналіз тенденцій кредитної діяльності в Україні в сучасних ринкових умовах // Інфраструктура ринку. Одеса. 2018. № 20. Електронний фаховий науково-практичний журнал з економічних наук. С. 299–303.

15. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Нормативна база. URL: <http://www.nibu.factor.ua/info/instrbuh/npsbu1/>.

16. Нормативно-правова база / Кабінет Міністрів України; Урядовий портал. Офіц. веб-сайт. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/list>.

17. Нормативно-правові акти // Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої влади України. URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32854

18. Організація підприємницької діяльності : збірник тестів і практичних завдань для студентів економічних спеціальностей / С. М. Безродна. Чернівці : ПБКФ «Технодрук», 2017. 62 с.

19. Основи бізнесу : навчальний посібник / Н. В. Доброва, М. М. Осипова. Одеса : Бондаренко М. О., 2018. 305 с.

20. Основи організації бізнесу : навчальний посібник / А. М. Мельников. ЦУЛ, 2017. 200 с.

21. Основи підприємництва : підручник / за заг. ред. Н. В. Валінкевич. Житомир: ЖДТУ, 2019. 493 с.

22. Трудовий договір в Україні: подробиці й рекомендації. URL: <https://maanimmo.com/helpful/142648-trudovoj-dogovo>.

23. Чуприна О., Назарова О. Малий бізнес в Україні: стан та необхідність Державної підтримки // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики», 15 квітня 2021р. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 689 с. С. 659–661.

24. Чуприна О. А. Фінансовий аналіз : навчально-методичний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 88 с.